

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Взаємозв'язок емпатії та психічних станів у студентів

Студента 2 курсу групи ПС-61
другого (магістерського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної програми
«Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Димитрія ЛИСЕЦЬКОГО

Керівник к. психол. н., доц. ЗВО, доц. каф.
загальної психології
Олена НЕВОЄННА

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	6
1.1. Психологічна сутність емпатії: структура, функції, механізми формування	6
1.2. Психічні стани особистості: поняття, види, особливості у студентському віці	12
Висновки до Розділу I	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	17
2.1 Мета та задачі дослідження. Соціально–демографічний опис вибірки	17
2.2 Процедура та опис методів дослідження	18
Висновки до Розділу 2	21
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	22
3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, що не покидали прифронтових територій	22
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, що покинули прифронтові території	34
3.3. Аналіз та інтерпретація результатів особливостей емпатії та психічних станів у студентів	46
Висновки до Розділу 3	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	56
АНОТАЦІЇ	62
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Військові конфлікти неминуче накладають глибокий відбиток на психіку, особливо молодих людей, які переживають ці події безпосередньо. Повномасштабне вторгнення агресора в Україну мало довгостроковий негативний вплив на психологічне та емоційне благополуччя громадян, особливо серед тих, хто залишився проживати поблизу лінії фронту.

Постійне відчуття загрози життю, втрати, загальна нестабільність і надлишок інформації створюють хронічну емоційну напругу. Вона проявляється в різноманітних психологічних реакціях: від підвищеної тривожності, апатії або агресії до, навпаки, максимальної мобілізації внутрішніх ресурсів особистості. У такій обстановці особливого значення набуває емпатія, яка визначається як здатність людини до співпереживання, а також до розуміння емоцій і переживань інших людей.

Емпатія не тільки полегшує процес пристосування до кризових обставин, але і є ключовим елементом емоційної підтримки в студентському колективі. Згуртованість у цьому середовищі може виступати компенсуючим фактором для подолання травмуючих переживань.

Феномен емпатії перебуває у фокусі досліджень ще з початку ХХ століття. Класичні психологічні напрямки по-різному трактували його суть. Представники психоаналізу (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Блейер, Е. Фромм, Г.С. Салліван, К. Хорні, Т. Рейк) пов'язували її з механізмами проекції та інтерпретації, необхідними для розуміння іншої людини [21].

Гуманістичні психологи (К. Роджерс, А. Маслоу) вважали емпатію фундаментальною умовою для досягнення терапевтичного результату, а також для повноцінного розвитку і духовності особистості [7].

Сучасні дослідники (О. Орищенко, О. Саннікова, Л. Журавльова) виділяють багатоаспектний характер емпатії, розглядаючи її як поєднання когнітивних, афективних і поведінкових елементів [12]. В умовах тривалих бойових дій вивчення емпатії набуває особливої актуальності, оскільки вона

сприяє збереженню душевної рівноваги, зміцненню соціальних зв'язків і формуванню стійкості до стресу. Вибір даної теми дослідження продиктований нагальною потребою в більш детальному вивченні внутрішнього стану студентства, яке продовжує жити і отримувати освіту в умовах військових дій. На особливу увагу заслуговує аналіз зв'язку між емпатією та різними психічними станами.

Такий підхід не тільки дозволяє визначити ступінь психологічної незахищеності молодих людей, але й допомагає виявити внутрішні резерви для їх підтримки, успішної адаптації та особистісного розвитку. Зокрема, О. Топали зазначає, що «розвиток емпатії у студентської молоді може бути важливим фактором подолання наслідків травматичних подій, пов'язаних з війною» [17]. М. Туз, у свою чергу, акцентує увагу на важливості емоційного інтелекту як основи психічного здоров'я, особливо в умовах тривалих соціальних потрясінь [18].

Об'єкт дослідження – особистість студента.

Предмет дослідження - взаємозв'язок емпатії та психічних станів у студентів.

Гіпотеза дослідження - студенти, які залишилися на прифронтових територіях, мають вищий рівень емпатії, але водночас більш схильні до проявів негативних психічних станів (тривожності, дратівливості, депресії), що зумовлене перебуванням на прифронтових територіях, порівняно зі студентами, які покинули ці території.

Мета дослідження - визначити особливості взаємозв'язку між рівнем емпатії та психічними станами у студентів, які не покидали прифронтові території та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.

Завдання дослідження

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел щодо понять «емпатія» та «психічні стани» в умовах стресу та війни.

2. Дослідити особливості емпатії студентів, що не покидали прифронтових територій та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.

3. Дослідити психічні стани студентів.

4. Визначити особливості взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, котрі не покидали прифронтових територій та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.

Вибірку досліджуваних склали 87 студентів, котрі були поділені на 2 групи – студенти, що не покидали прифронтових територій, студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами

Методики дослідження: Методика діагностики емпатії особистості дорослого віку Л.П. Журавльової [12]; Шкала оцінки тривожності Ч. Спілбергера [8]; Опитувальник САН (Самопочуття. Активність. Настрій) [1]; Методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка [1]; Опитувальник невротичних особистісних рис KON-2006 [22];. Математичні методи дослідження: факторний аналіз, порівняльний аналіз U-критерій Вілкоксова-Манна-Уїтні

Практична значимість. Отримані результати можуть слугувати основою для створення психопрофілактичних програм підтримки студентів, зокрема тих, хто залишається на прифронтових територіях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Психологічна сутність емпатії: структура, функції, механізми формування

На тлі сучасних глобальних викликів, особливо пов'язаних з військовими діями та значною суспільною напругою, різко зростає необхідність глибокого осмислення емпатії як ключової категорії психології. Цей феномен є важливою умовою для досягнення як внутрішньої, так і міжособистісної рівноваги, гарантуючи не тільки захист психічного здоров'я, але й ефективність взаємодії в соціумі. Однак під впливом сильного стресу, характерного для поточної ситуації в Україні, механізми прояву, розвитку та функціонування емпатії видозмінюються, набуваючи критичного значення для підтримки громадян. Психологічну сутність цього явища, його структуру, функціонал і шляхи розвитку в українському контексті детально розглянула Євченко І. М. у своїй статті «Емоційний стан українців під час російсько-української війни» [4].

Спочатку необхідно звернутися до сутнісного розуміння емпатії: її традиційно визначають як здатність особистості до розуміння, співчуття та поділу емоційного досвіду іншої людини. У психологічній науці емпатія традиційно включає два основних компоненти: когнітивний – це розумове моделювання та осмислення чужих емоцій, і афективний – безпосереднє емоційне переживання цих станів. Поєднання цих елементів дозволяє гнучко регулювати соціальну взаємодію та формувати емоційний зв'язок між людьми [1].

Структурно емпатія являє собою багаторівневу систему. Перший, рівень сприйняття, закладає основу через розпізнавання невербальної інформації (міміка, інтонація, вираз обличчя), що формує чутливість до

емоцій оточуючих. Другий, когнітивний рівень, вимагає виходу за межі власного «я» і уявного занурення в ситуацію іншого, забезпечуючи глибоке розуміння його мотивів і переживань. Завершує процес афективний рівень, що проявляється в співпереживанні, коли емоція іншої людини проектується на себе, активуючи внутрішні механізми емоційної регуляції. При цьому кожен рівень базується на нейробіологічній основі, що включає роботу дзеркальних нейронів, лімбічної системи і префронтальної кори, які беруть участь у розпізнаванні, інтерпретації і власному переживанні чужих емоцій [15].

Функціонально емпатія проявляється в найрізноманітніших суспільних процесах. Вона є ключовим регулятором міжособистісних зв'язків: сприяє побудові довіри, стимулює альтруїстичні дії, знижує агресію і конфлікти, а також підвищує готовність до емоційної підтримки, що критично важливо в екстремальних умовах. У контексті військових або постконфліктних ситуацій емпатія стає життєздатною рушійною силою процесів адаптації, допомагаючи як військовим, так і цивільним особам долати стресові реакції [21]. Наприклад, Баранецький А. В., вивчаючи емоційний стан військовослужбовців в умовах воєнного стану, підкреслював, що емпатичне реагування командира є важливим фактором психологічної стійкості всього підрозділу [1].

Цей факт підтверджує не тільки захисну функцію емпатії для внутрішньої гармонії, але і її роль у підтримці соціального функціонування. У виховній і педагогічній практиці емпатія лежить в основі гуманістичного підходу до взаємодії. Здатність педагога до емпатичного настрою на дитину і розуміння її почуттів допомагає пом'якшити стресові ситуації і сприяє адаптації в кризовий період. Вовченко О. А. у своєму навчальному посібнику демонструє, як емпатична взаємодія допомагає дітям впоратися з почуттям втрати, провини і страху в післявоєнний час, що необхідно для збереження їх психоемоційного здоров'я і формування здорових механізмів підтримки [3].

Одночасно з цим, дефіцит емпатії в суспільстві тягне за собою негативні соціальні наслідки: посилюється ізоляція, емоційне вигорання, зростає рівень агресії. Аналізуючи негативні психічні стани у воєнний час, Корольчук М. і Науменко Н. відзначають, що брак емпатії погіршує психологічний стан громадян до і під час бойових дій, що послаблює здатність колективів до взаємодопомоги і загальної адаптації в кризі. До структурних компонентів емпатії також слід додати мотиваційний компонент: внутрішнє прагнення допомогти, підтримати і бути корисним. Цей імпульс активується тільки за наявності базового рівня емпатичної чутливості та навичок її вираження. Мартинюк І. у роботі про емоційний стан студентів зазначає, що особи з високою емпатичною мотивацією краще справляються з емоційною напругою війни і виявляють більшу стресостійкість [11].

Емпатія, що визначається як здатність людини до розуміння, співчуття та співпереживання емоційних станів інших, є ключовим психологічним феноменом для міжособистісних відносин і соціальної адаптації в кризових ситуаціях. У психології вона розглядається як багаторівнева система, що включає когнітивну та афективну складові. Когнітивний елемент відповідає за інтелектуальне моделювання емоцій, а афективний – за їх переживання, дозволяючи людині входити в емоційний стан іншої [3].

Основними сучасними напрямками вивчення емпатії є когнітивно-афективний підхід, який підкреслює здатність одночасно розуміти і переживати емоції, і нейробіологічна перспектива, яка пов'язує емпатію з активністю лімбічної системи і дзеркальних нейронів. Механізми її формування включають розвиток емоційної чутливості, когнітивне моделювання чужих емоцій і мотивацію до допомоги, що активує внутрішні регуляторні процеси. У нинішньому українському контексті ці механізми значно трансформуються, оскільки постійний стрес і потрясіння можуть

змінювати прояви емпатії, сприяючи збереженню психологічної рівноваги [2].

Зв'язок емпатії з психічними станами очевидний: люди з високим рівнем емпатії краще адаптуються до стресу і підтримують стабільний емоційний фон у складних умовах. Психічні стани можуть виступати ресурсом для збереження і навіть розвитку емпатії в екстремальних ситуаціях, таких як війна. Питання про механізми формування емпатії особливо важливе в умовах воєнного часу, коли порушується соціальна підтримка і звичні контексти взаємодії. Основні шляхи її формування включають: якісне емоційне сприйняття, розвиток когнітивної моделі іншого, наявність позитивного прикладу, розширення простору афективного співпереживання і системну практику емпатичної поведінки.

Топали О. М. та інші дослідники соціально-психологічних факторів розвитку емпатії у студентів в умовах воєнного стану підкреслюють важливість як внутрішніх особистісних факторів (рівень емоційного інтелекту, зрілість афективних зв'язків, здатність до саморефлексії), так і зовнішніх факторів (доступ до психологічної підтримки, приклади емпатії в освітньому середовищі, наявність емпатичного наставника) [17]. Під їх впливом емпатичні навички можуть нарощуватися навіть у кризових обставинах. У роботі професійних психологів, особливо з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), емпатія — один з ключових елементів для встановлення довіри та забезпечення ефективної допомоги. Квятковська К. і Василенко О. в дослідженні професійних якостей психологів виділяють належну емпатичну компетентність як необхідну для роботи з травмованими групами населення [6]. Професійна емпатія тут вимагає особливого підходу: вміння співпереживати, не будучи поглинутим чужими переживаннями, і збереження внутрішньої стійкості консультанта [7].

Серед факторів об'єктивної формалізації емпатії важлива роль освітнього середовища. Автори низки праць доводять, що гуманістичний зміст взаємодії в університетах сприяє формуванню стійких емпатичних

навичок у студентів. Підшивайлов Ф. М. аналізує вплив освітнього середовища і зазначає, що доброзичливе академічне середовище створює основу для емоційного розвитку [13]. Подшивайлова Л. І. акцентує увагу на ролі емпатичної взаємодії як основи психологічної безпеки, розглядаючи особистість студента як індикатор освітнього середовища [15]. Шепелева М. В. та колеги досліджують типологію студентів, що корелює з рівнем розвитку емпатії [12].

Емпатія підпадає під потужний вплив особистих і соціальних факторів в умовах такого суспільного досвіду, як російсько-українська війна. Євченко І. М. в аналізі емоційного стану українців підкреслює, що переживання страху, тривоги, втрати, поряд з проявами солідарності, є потужним, хоча і низькоорганізованим, ресурсом виживання. Емоційний інтелект, емпатична комунікація і низький рівень міжособистісної підтримки закономірно визначають якість стресoadаптаційних процесів [4].

У такому контексті емпатія не тільки підтримується, але й мобілізується соціально, стаючи ресурсом колективної стійкості. Узагальнюючи, емпатія знаходиться на перетині когнітивного та афективного функціонування, вона мобілізує мотиваційну базу та активно регулює емоційний стан як окремої людини, так і соціального поля. Її значення особливо велике під час війни, коли спостерігається зростання рівня тривожності, депресії та емоційного дисбалансу.

Інвестування в розвиток емпатії – це спосіб профілактики психологічних порушень і шлях до підвищення психологічної стійкості всього громадянського суспільства. На окрему увагу заслуговує питання вимірювання емпатичного стану. Структурно-кількісні методи включають тестові методики, анкетування та самооцінку емоційного інтелекту. Поряд з ними ефективними є глибинні бесіди, інтерв'ю, біографічний підхід, а також кейс-методи та симуляційні вправи, що дозволяють оцінити афективно-когнітивні зв'язки індивіда в реальному контексті.

Дані, отримані за допомогою таких методів, можуть бути співвіднесені з показниками стресостійкості, здатності до саморегуляції, рівнем міжособистісних конфліктів та оцінками психологічного здоров'я (наприклад, у працях Мартинюк І. [11], Петренко Б. Б. [10] і Слободянюк М. В. [12]). Проблематизація емпатії як психологічного феномену дозволяє визначити наступні завдання для ефективного втручання: формування емпатичної чутливості у студентів і педагогів, розвиток професійних компетенцій психологів при роботі з ВПО, впровадження емпатичних практик в освітній процес.

Конкретні приклади застосування включають тренінги з розвитку емоційного інтелекту, практики емпатичної рефлексії, супервізії для фахівців, що працюють з переселенцями. Павлюк М. М. і Шепелєва М. В. пропонують сучасні технології допомоги сім'ям, які зіткнулися зі складними обставинами: впровадження групових сесій, міжсуб'єктних практик, фасилітаційне сімейне консультування, спрямоване на відновлення емоційного контакту та емпатичного зв'язку [9].

Таким чином, емпатія — це не просто вміння «відчувати інших», а цілісна когнітивно-афективно-мотиваційна система, що формує здатність підтримувати себе, оточуючих і соціум в екстремальних умовах.

Емпатія виконує соціальну, комунікативну і регулятивну функції, будучи важливим фактором психічного здоров'я. Вона формується шляхом поєднання внутрішніх ресурсів і зовнішніх емпатичних прикладів та інтервенцій. Подальші зусилля в сфері досліджень і практики повинні бути зосереджені на створенні діагностичних інструментів, емпатичних тренінгів і міждисциплінарних програм підтримки для тих, хто пережив психологічну травму і перебуває в умовах військового стресу.

1.2. Психічні стани особистості: поняття, види, особливості у студентському віці

В першому підрозділі ми представили аналіз ключових складових психічних станів і такої якості особистості, як емпатія, включаючи їх визначення та існуючі класифікації. Пильна увага була приділена специфіці психічних реакцій, що проявляються в кризових ситуаціях, викликаних війною, стресом і необхідністю адаптуватися до нових соціальних умов. Окремо було розглянуто емоційно-психічну сферу студентської молоді: стани, що формуються під впливом як академічних вимог, так і суспільних змін. У цьому контексті ми вивчили їх вплив на емоційний фон, розумову діяльність (когніції) та якість взаємодії з іншими людьми. Психічні стани виступають не тільки як миттєва характеристика індивіда, але і як ключовий фактор, що визначає його поведінку, емоційну сферу і здатність адаптуватися до життєвих викликів. Вони дозволяють реалізовувати потенціал і переживати складні моменти. Вивчення цих станів особливо важливе в студентський період, коли відбувається активне становлення особистості, навчання і соціалізація. У цей час такі явища, як стрес, тривожність і депресивні прояви, можуть серйозно впливати на академічну успішність і інтеграцію в соціум. З точки зору психології, психічні стани — це тимчасові, специфічні переживання, що супроводжуються змінами на рівні емоцій, мислення і фізіології, і можуть бути як позитивними, так і негативними, залежно від внутрішніх і зовнішніх факторів. Психоаналітична школа, наприклад, розрізняє їх від інтенсивних емоційних сплесків до стійких форм, таких як спокій або задоволеність.

Ключові особливості психічних реакцій студентів в першу чергу пов'язані з процесами їх пристосування до нового соціального середовища. Потрапляючи до вищого навчального закладу, молоді люди стикаються з новими вимогами щодо як навчальної діяльності, так і соціальної інтеграції. Тут важливо виділити такі поширені стани, як тривога, стрес, емоційне виснаження і депресія, які можуть супроводжувати студента на етапі його

професійного і особистісного становлення. Стресові психологічні реакції, якщо їх ігнорувати і не коригувати, здатні негативно впливати на емоції, знижувати розумові здібності і навіть провокувати психічні розлади. Аналіз Баранецького А. В. показав, що психічні стани військових в умовах бойових дій мають схожість з реакціями студентів при значних навчальних перевантаженнях або соціальній ізоляції. Це підтверджує універсальність механізмів виникнення тривожності і стресу в групах, де спостерігається дефіцит підтримки або адекватних соціальних зв'язків [1]. Різноманітність психічних реакцій студентів та їх проявів є величезною. Найбільш частим є стрес, який може бути викликаний як завищеними вимогами навчального плану, так і особистими переживаннями, пов'язаними з адаптацією. Сам по собі стрес є адекватною реакцією на зміни, але, як підкреслює Бойко-Бузиль Ю. Ю., його хронічна форма може призвести до розвитку депресії або стійкої тривожності [2].

Студентський вік, будучи етапом глибоких соціальних змін та інтенсивного навчання, характеризується безліччю факторів стресу: екзаменаційні сесії, академічні складнощі, невизначеність, міжособистісні конфлікти. Жданова І. В. та її колеги, вивчаючи динаміку психічних станів у період навчання, відзначають, що тимчасові емоційні труднощі можуть перейти в хронічну форму, якщо відсутня своєчасна допомога або підтримка [5]. Ще один значущий стан — депресія, яка часто вражає студентів через постійний тиск, внутрішні протиріччя або складнощі адаптації. Раннє виявлення депресивних симптомів є критично важливим, оскільки проблема, що залишилася без уваги, може призвести до тяжких наслідків. Євченко І. М. зазначає, що депресія в умовах війни також має специфічні прояви, схожі на ті, що спостерігаються у молоді в умовах навчального стресу, що вказує на важливість корекційних психологічних практик [4]. Вплив психічних станів на поведінку, емоційний фон і когнітивні процеси є величезним, а їх характер може бути як позитивним, так і негативним, визначаючись зовнішніми і внутрішніми факторами. Стрес, тривожність, депресія — все це критичні

стани в період студентства, коли молодь активно проходить етапи соціалізації. В умовах війни психічні реакції студентів кардинально змінюються, оскільки до звичайних факторів додаються специфічні травми, викликані переживаннями військових дій. У цьому контексті емпатія стає потужним адаптаційним механізмом, допомагаючи зберегти соціальні зв'язки та підтримувати психологічну рівновагу [14].

В умовах стресу емпатія виконує роль захисника: люди з розвиненим співпереживанням легше справляються з труднощами, оскільки їхня здатність до співчуття забезпечує їм додаткову емоційну підтримку від оточуючих. Однак брак емпатії може обернутися ізоляцією, емоційним вигоранням і зростанням агресії, що значно погіршує загальний психічний стан [11].

До особливої категорії психічних станів відноситься емоційне вигорання, яке часто зустрічається у студентів з високим навчальним або стресовим навантаженням, а також у тих, хто активно займається наукою, волонтерством або переживає соціальні конфлікти. Квятковська К. і Василенко О., досліджуючи особистісні якості в цих умовах, стверджують, що вигорання є прямим наслідком безперервного стресу і недостатньої оцінки власної психічної стійкості [6].

Незважаючи на всі труднощі, студентський вік залишається періодом активного розвитку і самопізнання. Тому необхідно зосередити зусилля на психологічних аспектах адаптації до життя у виші, що дозволить молодим людям розвивати стійкість до психічних розладів і ефективно долати труднощі. Це набуває особливого значення в умовах криз, таких як воєнний стан. Подшивайлов Ф. М., Подшивайлова Л. І. та Шепелєва М. В. вивчають вплив академічного середовища на психічні стани, підкреслюючи критичну важливість підтримки та адаптації в рамках навчального процесу [7].

У студентському колективі особливе місце займає соціально-психологічна підтримка: здорові соціальні зв'язки, підтримка однолітків та взаємодія з наставниками. Топали О. М. відзначає вплив соціально-

психологічних факторів на розвиток психічних станів, особливо в умовах стресу і труднощів воєнного часу [9].

Це говорить про те, що важлива не тільки особиста стійкість, але і підтримка на рівні колективу. Для корекції психічних станів студентів необхідний комплекс спеціалізованих психологічних методик. Павлюк М. М. і Шепелева М. В. вказують на необхідність застосування сучасних технологій допомоги, включаючи психологічне консультування та освітні програми, спрямовані на підтримку в умовах депресії та стресу [10].

Такі заходи включають навчання емоційному контролю, розвиток стресостійкості та групові тренінги. Психічні стани студентів, від нормального стресу до глибоких розладів, впливають на всі сфери їхнього життя. В умовах інтенсивних навантажень або війни ці стани можуть значно погіршити загальне психологічне благополуччя. Емпатія є одним з головних факторів, здатних пом'якшити негативний вплив стресу. Здатність до співпереживання виступає потужним ресурсом у боротьбі з тривогою і депресією. Люди з високим рівнем емпатії не тільки підтримують себе, але й надають емоційну допомогу оточуючим, що позитивно впливає на загальний психічний стан групи.

Таким чином, аналіз психічних станів є ключовим аспектом здоров'я студентів, що визначає їх успішну адаптацію. Підвищена увага до цих питань дозволяє запобігти розвитку серйозних розладів і створити оптимальні умови для навчання та особистісного зростання молоді.

Висновки до Розділу 1

1. Емпатія в психології — це здатність індивіда до розуміння, співпереживання та переживання емоційного стану інших. Вона виконує функцію важливого механізму регулювання міжособистісної взаємодії, допомагаючи людям зберігати внутрішню стабільність і психологічну рівновагу в кризових ситуаціях.

2. Сучасне вивчення емпатії спирається на кілька ключових підходів: когнітивно-афективний (акцент на одночасному осмисленні та відчутті емоцій), нейробіологічний (фокусування на роботі лімбічної системи та дзеркальних нейронів) і соціально-психологічний (роль соціальних зв'язків і контекстів у розвитку). Емпатія складається з пізнавального (розпізнавання), афективного (співпереживання) і мотиваційного (прагнення допомогти) компонентів, а її формування забезпечується розвитком емоційної чутливості, соціальним досвідом і нейрофізіологічними процесами.

3. Психічні стани — це тимчасові переживання, які тягнуть за собою зміни в емоційній, розумовій та фізіологічній сферах. Вони можуть мати як позитивний (наприклад, задоволеність, спокій), так і негативний характер (стрес, тривожність, депресія). У студентів психічні стани часто обумовлені вимогами навчального процесу і соціальними змінами, включаючи емоційне вигорання.

4. Останні наукові дані підтверджують, що між емпатією та психічними станами існує взаємозв'язок: особистості з високим ступенем емпатії більш ефективно адаптуються до стресу і краще здатні надавати допомогу оточуючим. Емпатія є цінним ресурсом для збереження психологічного здоров'я та адаптації в складних умовах (таких як війна або суспільні кризи). Емпатія не тільки допомагає впоратися з негативними психічними станами, але й служить джерелом емоційної підтримки, що сприяє психологічному благополуччю, особливо у студентів, які переживають стрес через навчання та соціальні зміни.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

2.1 Мета та задачі дослідження. Соціально–демографічний опис вибірки

Аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми дав змогу нам зв'язувати, що емпатія виступає чинником регуляції міжособистісних відносин та само рівноваги особистості. Емпатія є тісно пов'язаною із психічними станами особистості. У студентів цей взаємозв'язок проявляється наступним чином – мінливість психічних станів студентів, що пов'язана із напругою через навчальні навантаження, соціальними умовами та рівнем емоційної стійкості, стабілізується завдяки емпатії, адже вона сприяє кращій адаптації, зниженню рівня тривожності, дратівливості та депресії, а також підтримує психологічне благополуччя особистості.

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячений опису процедури та методів дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів студентів.

Гіпотеза дослідження - студенти, які залишилися на прифронтових територіях, мають вищий рівень емпатії, але водночас більш схильні до проявів негативних психічних станів (тривожності, дратівливості, депресії), що зумовлене перебуванням на прифронтових територіях, порівняно зі студентами, які покинули ці території.

Мета дослідження - визначити особливості взаємозв'язку між рівнем емпатії та психічними станами у студентів, які не покидали прифронтові території та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.

Завдання дослідження

1. Дослідити особливості емпатії студентів, що не покидали прифронтових територій та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.
2. Дослідити психічні стани студентів.

3. Визначити особливості взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, котрі не покидали прифронтових територій та студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами.

Вибірку досліджуваних склали 87 студентів, котрі були поділені на 2 групи.

До першої групи увійшли 44 студенти 2 - 5 курсів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, факультетів психології, соціологічного факультету, економічного факультету, які упродовж війни не покидали прифронтових міст. Студенти займаються в режимі online, проте не покидали постійних міст проживання, що наразі є прифронтовими територіями, такі як Харків та населені пункти Харківської області, Суми та населені пункти Сумської області, Запоріжжя та населені пункти Запорізької області. Серед досліджуваних налічується 23 хлопці та 21 дівчина. Вік досліджуваних – 19-24 роки.

До другої групи увійшли 43 студенти 2 – 5 курсів, що є внутрішньо-переміщеними особами. Студенти навчаються в режимі online в таких університетах як Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, ХНПУ ім.. Г.С. Сковороди, Львівський національний університет ім.. І. Франка, ДДТУ, та наразі проживають в таких містах як Львів, Івано-Франківськ, Дніпро, Кам'янське (Дніпровська область), Кам'янець-Подільський, Тернопіль. Серед досліджуваних налічується 22 хлопці та 21 дівчина. Вік досліджуваних – 19-24 роки.

2.2 Процедура та опис методів дослідження

Дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів студентів відбулось в два етапи.

На першому етапі дослідження нами було здійснено аналіз показників емпатії та психічних станів досліджуваних студентів. На першому кроці даного етапу нами було здійснено аналіз емпатії досліджуваних студентів. Для цього нами була використана методика діагностики емпатії особистості

дорослого віку Л.П. Журавльової [12]. Методика складається з 10 запитань, в кожному запитанні описана своя сюжетна ситуація, на котру досліджуваним необхідно дати реакцію, вибравши її серед запропонованих варіантів, котра є для досліджуваного найбільш звичною.

Кожен із запропонованих варіантів відповідають семи основним факторам: антиемпатія, індіферентність, співпереживання, співчуття, внутрішнє сприяння, реальне сприяння не на шкоду собі та реальне сприяння на шкоду собі.

Окрім вищезазначених показників, методика дозволяє також визначити загальний рівень емпатії.

Другий крок першого етапі емпіричного дослідження присвячений дослідженню психічних станів досліджуваних студентів. Для цього нами були використані наступні методики дослідження:

1) Методика діагностики особистісної та ситуаційної тривожності Ч. Спілбергера [8]. Тест призначений для оцінки двох форм тривожності. Перша – це особистісна тривожність, тобто стійка риса характеру, яка проявляється незалежно від реальної загрози. Друга – це ситуативна тривожність, що є тимчасовий стан занепокоєння, що виникає як реакція на конкретну загрозливу ситуацію. Методика включає 40 питань, на які досліджувані мають відповісти, використовуючи шкалу від «Ніколи» до «Майже завжди». Діапазон результатів за кожною із двох шкал становить від 20 до 80 балів.

2) Шкала САН (самопочуття, активність, настрої) [1] використовує тридцять пар слів із протилежним значенням, між якими розташована семибальна шкала оцінок від -3 до 3. Ці пари слів характеризують: активність (рухливість, темп і швидкість перебігу функцій), самопочуття (рівень сил, стан здоров'я, наявність втоми) та настроїв (параметри емоційного стану).

3) Методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка [1] дозволяє оцінити низку дезадаптивних психічних станів, таких як тривожність, фрустрованість, агресивність та ригідність. Опитувальник складається із 40

тверджень. Кожному досліджуваному пропонується уважно ознайомитися з описом різних станів та відреагувати на нього відповідно до того, як досліджуваний часто відчуває подібний стан, від «часто» до «ніколи».

Інтерпретація результатів здійснюється за допомогою ключа, що визначає рівень виразності кожного стану: низький (0-7 балів), середній (8-14 балів) та високий (15-20 балів).

4) Опитувальник невротичних особистісних характеристик KON-2006 [22] є інструментом для кількісної оцінки ступеня невротизації особистості випробуваного. Показники даної методики представлені 24 діагностичними шкалами, що охоплюють широкий спектр проявів, включаючи: астенію, відчуття провини, залежність від оточуючих, відчуженість, нарцисизм, схильність до румінацій та інші риси. Методика включає 243 твердження, на які досліджуваний повинен відповісти лише «Так» або «Ні».

На другому етапі дослідження нами проводилась статистична обробка отриманих даних. Для математико-статистичної обробки отриманої інформації нами були використані наступні математичні методи:

1) Факторний аналіз - даний математико-статистичний метод є багатовимірним статистичним інструментом, який дає можливість виявити приховані кореляції між змінними. У рамках вивчення взаємозв'язку між емпатією та психічними станами студентів, цей підхід застосовується для встановлення ключових компонентів, що впливають на рівень емпатії та загальний психоемоційний стан.

2) Порівняльний аналіз U-критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні – це непараметрична статистична процедура, призначеною для порівняння результат двох незалежних груп за певним критерієм. В контексті нашого дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів студентів, цей критерій був використаний для виявлення статистично значущих розбіжностей у показниках емпатії та психоемоційного стану у двох групах досліджуваних студентів.

Висновки до Розділу 2

1. Вибірку досліджуваних склали 87 студентів, котрі були поділені на 2 групи – студенти, що не покидали прифронтових територій, студенти, що є внутрішньо-переміщеними особами. Усі студенти займаються в режимі online.

2. Для дослідження емпатії досліджуваних студентів було обрано методику діагностики емпатії особистості дорослого віку Л.П. Журавльової. Для діагностики психічних станів досліджуваних студентів були обрані Шкала оцінки тривожності Ч. Спілбергера; Опитувальник САН (Самопочуття. Активність. Настрій); Методика самооцінки психічних станів Г. Айзенка; Опитувальник невротичних особистісних рис KON-2006.

3. Для математико-статистичної обробки отриманих результатів було обрано факторний аналіз та порівняльний аналіз U-критерій Вілкоксова-Манна-Уїтні

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМПАТІЇ ТА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, що не покидали прифронтових територій

У попередньому розділі нами були описані та обґрунтовані діагностичні методики дослідження, а також обрані методи математико-статистичної обробки отриманих результатів.

У даному розділі нами представлені результати дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у досліджуваних студентів.

Для визначення характеру взаємозв'язків між показниками емпатії та психічних станів у досліджуваних студентів, що не покидали прифронтових територій, нами було проведено факторний аналіз. Результати факторного аналізу для групи студентів, що не покидали прифронтових територій були представлені в таблиці 1. Загальна таблиця результатів представлена в додатку 6.

За результатами факторного аналізу ми мали змогу виділити три основні фактори, що допомогли нам описати структуру взаємозв'язків між емпатією та психічними станами студентів, що не покидали прифронтових територій.

Перший фактор має умовну назву «Емоційна стабільність та емпатична сприйнятливість». До нього увійшли такі змінні, як реактивна тривожність (-0.568), самопочуття (-0.518) та настрій (0.627), залежність від оточення (-0.0546), труднощі у прийнятті рішень (0.699), а також шкали внутрішнього сприйняття (-0.553) та реального сприйняття (-0.608) інших не на шкоду собі та загальний рівень емпатії (-0.798). Він поясняє 10% вибірки.

Таблиця 1.

**Результати факторного аналізу для групи студентів, що не
покидали прифронтових територій**

Шкали	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Реактивна тривожність	-0,568	-	-
Самопочуття	-0,518	-	-
Настрій	0,627	-	-
Ригідність	-	-	-0,510
Почуття залежності від оточення	-0,546	-	-
Астенія	-	-	0,524
Негативна самооцінка	-	-	0,626
Імпульсивність	-	-0,573	-
Труднощі у прийнятті рішень	0,699	-	-
Брак вітальності	-	-0,677	-
Почуття браку незалежності	-	-	0,588
Заздрість	-	-0,552	-
Ірраціональність	-	-0,526	-0,622
Педантичність	-	-	0,608
Почуття перенавантаженості	-	0,601	-
Загальний показник невротизації	-	-0,683	-
Внутрішнє сприяння	-0,553	-	-
Реальне сприяння не на шкоду собі	-0,608	-	-
Загальний показник емпатії	-0,798	-	-

Негативне навантаження на фактори реактивної тривожності, самопочуття та емпатії, вказують на те, що збільшення тривожного фону та психоемоційного виснаження супроводжується зниженням здатності до емпатії. При цьому позитивне навантаження за шкалою настрою свідчить про те, що позитивний емоційний фон сприяє більшій впевненості у прийнятті рішень та адекватному сприйнятті оточуючих.

Домінуючим у цьому факторі є саме загальний показник емпатії, тобто емпатія виступає центральним механізмом, що пов'язує емоційну стабільність, тривожність та здатність приймати рішення, адже саме вона є найбільш чутливою до змін емоційного стану.

Таким чином, даний фактор описує складну залежність між регуляцією емоцій, рівнем занепокоєння та емпатією: чим вищий емоційний добробут студента, тим ефективніше функціонують його емпатичні механізми. У ситуації постійного стресу, характерного для прифронтових умов, емпатія може послаблюватися внаслідок емоційного самозахисту та виснаження.

Другий фактор можна умовно назвати «Невротичний комплекс та емоційна лабільність». До цього фактору входять навантаження за шкалами імпульсивності (-0.573), відсутності привітності (-0.677), заздрощів (-0.552), ірраціональності (-0.526), відчуття перевантаженості (0.601) та загальний індекс невротизації (-0.683). Даний фактор описує 18% вибірки.

В даному факторі ми бачимо домінування негативних факторних навантажень, що може вказувати на те, що у тривалих стресових обставинах у особистості формується вища імпульсивність, емоційна нестійкість, схильність до проявів заздрості. Втім, позитивне навантаження за шкалою почуття перевантаженості відбиває суб'єктивне сприйняття зовнішнього тиску, яке посилює прояви виснаження та тривоги.

Подібна факторна структура вказує на те, що в зоні бойових дій студенти зазнають підвищеної емоційної нестабільності, послаблення самоконтролю та потягу до імпульсних вчинків. Це, у свою чергу, може ускладнювати прояв співпереживання, оскільки фокус уваги зміщується на власні переживання та емоційне виснаження. Домінуючим в даному випадку є негативне навантаження на загальний показник невротизації, що вказує на те, що саме вона визначає прояви емоційної нестабільності, імпульсивності та ірраціональності у цьому факторі.

Третій фактор отримав умовну назву «Внутрішня несаможиттєвість та когнітивно-емоційна негнучкість». Він включає вагомі навантаження на шкали ригідності (-0.510), астенії (0.524), негативної самооцінки (0.626), нестачі незалежності (0.588), ірраціональності (-0.622) і педантичності (0.608). Даний фактор пояснює 25% вибірки, що робить його найбільш значимим в загальній факторній структурі.

Позитивні навантаження, виявлені за шкалами астенії, негативної самооцінки, нестачі незалежності та педантичності, свідчать про схильність до самокритики, психічного виснаження та прагнення до гіперконтролю. З іншого боку, негативні навантаження за шкалами ригідності та ірраціональності вказують на те, що надмірна емоційна закритість та нелогічність мислення можуть знижувати загальну адаптивність студентів, що не покидали прифронтових територій.

Таким чином, цей фактор відображає взаємозв'язок між низькою самооцінкою, швидкою емоційною виснажливістю та обмеженими стратегіями гнучкості поведінки. Домінуючим у ньому є позитивне навантаження на фактор негативної самооцінки.

Загалом ми можемо окреслити, що у студентів, що залишаються у прифронтовій зоні, функціонування емпатичних механізмів нерозривно пов'язане з їхньою емоційною стабільністю та загальним рівнем невротизації. При дії тривалого стресу, зумовленого життям на прифронтових територіях, емпатія студентів розвивається у зв'язку з психоемоційним напруженням. При цьому баланс між власним емоційним благополуччям та готовністю до співпереживання є вирішальною умовою для їхньої психологічної адаптації.

Для більш детального аналізу отриманих зв'язків нами були розглянуті описові характеристики за кожною із діагностичних методик.

Для початку проаналізуємо результати дослідження емпатії досліджуваних студентів, що не покидали прифронтових територій. Результати дослідження представлені у таблиці 2.

Отримані результати дослідження свідчать про виражений рівень емпатії у студентів, які залишаються. Це вказує на сформовану здатність до співпереживання, високу емоційну чуйність та готовність надавати підтримку у складних обставинах.

Низький бал за шкалою антиемпатії підтверджує відсутність у студентів даної групи ворожості чи байдужості до переживань інших. Навпаки, вони

прагнуть розуміння і підтримки, що набуває критичне значення в прифронтовій зоні, де взаємна допомога є життєво необхідною.

Також низький рівень за шкалою індиферентності демонструє підвищену чутливість до чужих проблем, збереження емоційної залученості та готовність реагувати на труднощі, що зміцнює психологічну солідарність та взаємовиручку.

Таблиця 2.

**Результати дослідження емпатії студентів, що не покидали
прифронтових територій**

Шкали	Середнє	Мін.	Макс.	Ст.відх
Антиемпатія	-1,182	-2	0	0,786
Індиферентність	-3,045	-6	0	1,988
Співпереживання	5,636	0	10	3,236
Співчуття	9,841	0	20	5,599
Внутрішнє сприяння	10,545	1	20	5,218
Реальне сприяння не на шкоду собі	10,045	0	20	6,335
Реальне сприяння на шкоду собі	7,636	0	16	4,098
Загальний показник емпатії	39,477	16	76	11,945

Високі показники за шкалою співпереживання відображає те, що студенти глибоко переживають стан інших та легко ідентифікують себе з ними, що допомагає їм адаптуватися до стресу та підтримувати оточуючих.

Високий рівень співчуття вказує на здатність до глибокого емоційного прийняття інших, прагнення активно допомагати, що є важливим соціальним та психологічним ресурсом.

Крім того, високий рівень за шкалою внутрішнього сприяння свідчить про здатність студентів допомагати, навіть якщо немає можливості для безпосередніх дій, що посилює їхню психологічну стійкість.

Високий рівень за шкалою реального сприяння не на шкоду собі говорить про відповідальний та усвідомлений альтруїзм, тобто допомога іншим надається студентами даної групи без порушення особистих кордонів та шкоди власному благополуччю.

При цьому помірний результат за шкалою «Реальне сприяння на шкоду собі» вказує на готовність до самопожертви, що з одного боку відображає високу моральну чутливість у стресових умовах, а з іншого боку підвищує ризик емоційного вигорання.

Таким чином ми можемо засвідчити, студенти з прифронтових територій мають високий рівень емпатії, яка носить глибоко емоційний характер і служить ключовим ресурсом психологічної стійкості. Однак така інтенсивна емоційна залученість може бути пов'язана з підвищеною психічною напругою та схильністю до негативних емоційних станів.

Наступними ми проаналізуємо результати дослідження психічних станів досліджуваних студентів, що не покидали прифронтових територій. Для початку проаналізуємо результати дослідження тривожності досліджуваних студентів даної групи. Результати за шкалами ситуативної та особистісної тривожності представлені нами на рисунку 1.

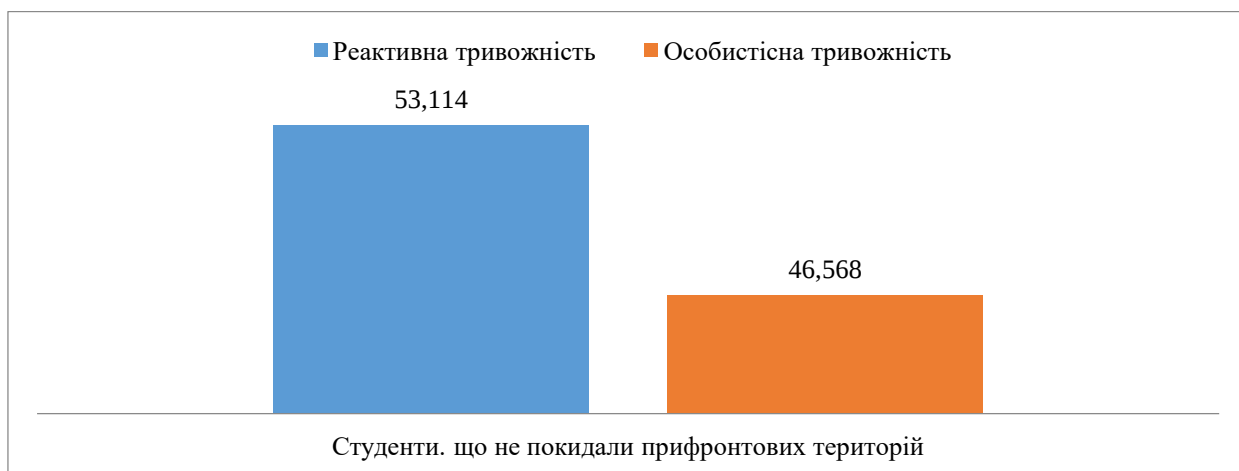

Рис.1. Результати дослідження ситуативної та особистісної тривожності студентів, що не покидали прифронтових територій

За результатами дослідження ми можемо побачити, що показники реактивної (ситуативної) тривожності вказують на помірне підвищення. Такі показники свідчать про тимчасову, обумовлену обставинами, емоційну реакцію студентів на конкретні дратівливі фактори чи стресові умови. У осіб,

які продовжують перебувати на прифронтових територіях, така вираженість ситуативної тривожності може бути викликана тривалим перебуванням під потенційною загрозою, нестабільністю їх побутових умов та підвищеним акцентом на безпеці своєї та своїх рідних.

Щодо особистісної тривожності, зафіксовано середні значення за результатами даної групи студентів. Тобто внутрішня тенденція до тривожності у студентів цієї групи розвинена на помірному рівні: вони зберігають здатність до адаптації в стресовому середовищі, але залишаються сприйнятливими до емоційного тиску, пов'язаного з постійним проживанням у зоні ризику.

Таким чином, студенти, що залишаються на прифронтових територіях, характеризуються помірно підвищеною ситуативною та особистісною тривожністю. Це відбивається у їх високій сприйнятності до подій, що травмують, що є прямим наслідком впливу небезпечних зовнішніх обставин.

Наступними ми проаналізуємо показники самопочуття, активності та настрою у досліджуваних студентів, що не покидали прифронтових територій. Результати дослідження за даною методикою представлені нами на рисунку 2.

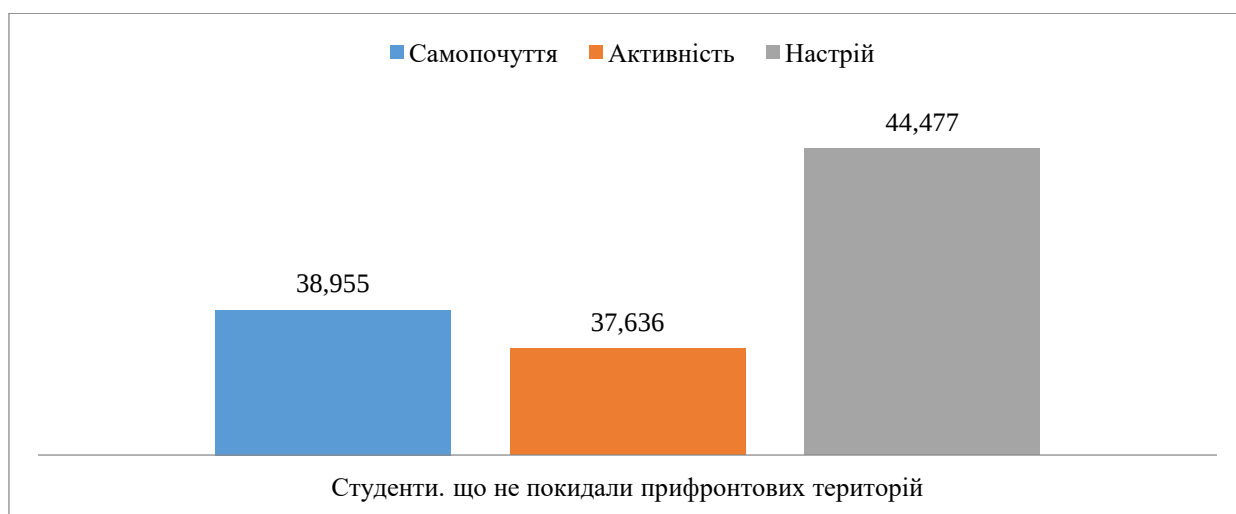

Рис. 2. Результати дослідження самопочуття, активності та настрою студентів, що не покидали прифронтових територій

Аналіз результатів за шкалою «Самопочуття» показав середній рівень загального фізичного та психологічного стану серед студентів, які продовжили перебувати на прифронтових територіях. Такі результати можуть вказувати на присутність у молоді певної міри втоми, напруги або дискомфорту, що, ймовірно, спричинено постійним впливом стресогенного середовища та значним психоемоційним навантаженням. Проте, незважаючи на складні зовнішні чинники, студенти зберігають відносну стабільність у самопочутті, що є підтвердженням наявності у них адаптаційних ресурсів та психологічної стійкості.

Показники активності також вказують на середній рівень вираженості, що вказує на помірну здатність студентів до прояву як фізичної, і розумової активності у повсякденному житті. Такий помірний темп може бути наслідком високого емоційного навантаження та необхідністю економити внутрішні ресурси для самопідтримання та допомоги оточуючим. При цьому середня активність демонструє, що студенти зберігають функціональність у плані організації навчальної діяльності та соціальної взаємодії, хоч і з деяким обмеженням енергетичного потенціалу, викликаним складними умовами.

Настрій у студентів, які не залишали прифронтові території, виявився помірно високим. Це може свідчити про доволі позитивний емоційний фон їхнього повсякденного життя, незважаючи на безперервний вплив стресорів, спричинених, перш за все, воєнними діями на територіях, де вони проживають. Підвищений показник настрою може бути відображенням внутрішніх резервів студентів цієї групи, таких як емпатія, соціальна підтримка та здатність до саморегуляції, які дозволяють їм підтримувати оптимістичну оцінку ситуації та активну позицію у спілкуванні.

Таким чином можна відзначити, що студенти, які проживають на прифронтових територіях, характеризуються середніми показниками самопочуття та активності, але мають помірно високий настрій. Це вказує на наявність у них достатніх психологічних ресурсів для успішної адаптації до важких життєвих умов, але також існує певне психофізіологічне

навантаження, яке може впливати на їх загальний рівень енергії і працездатності.

Наступними нами були проаналізовані результати дослідження таких психічних станів як тривожність, фрустрація, агресивність та ригідність. Результати дослідження представлені нами на рисунку 3.

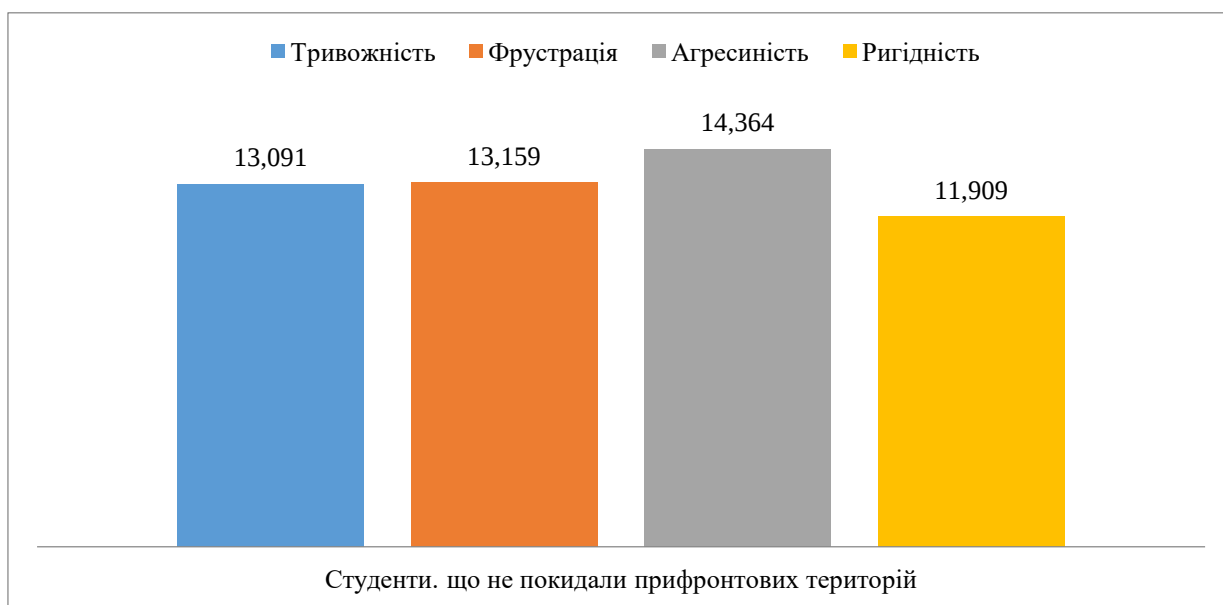

Рис. 3. Результати дослідження психічних станів студентів, що не покидали прифронтових територій

За результатами дослідження за даною методикою, ми можемо побачити, що показники за шкалою тривожності знаходяться на середньому рівні, що відбиває помірну схильність студентів до переживання тривоги. Такі результати можуть бути обумовлено постійним відчуттям загрози, нестабільністю побуту та необхідністю зберігати високу пильність.

Рівень фрустрації також зафіксовано на середньому рівні, що вказує на періодичне виникнення почуття незадоволеності власними досягненнями чи обмеженими можливостями впливати на розвиток подій. У контексті прифронтового життя це може бути пов'язане з дефіцитом ресурсів, соціальною та житловою нестійкістю, а також необхідністю безперервно підлаштовуватися під зовнішні стресові обставини.

Результати за шкалою агресивності також відповідають середньому рівню, що говорить про помірну схильність студентів до вираження агресивних реакцій у конфліктних ситуаціях або в ситуації взаємодії з іншими людьми. Середній рівень агресивності в випадку студентів, що не покидали прифронтових територій, може інтерпретуватися як адаптивний механізм реагування на небезпеку та стрес, характерний для осіб, які довго перебувають у напруженій та складній обстановці.

За шкалою ригідності також спостерігаються середні показники, що свідчить про помірну тенденцію до дотримання встановлених правил та стереотипів поведінки. Це доводить здатність студентів до гнучкої адаптації до змінних умов при одночасному збереженні певної стабільності внутрішніх установок та життєвих стратегій.

Таким чином ми можемо побачити, що студенти, які залишаються наприфронтових територіях, характеризуються середніми рівнями тривожності, фрустрації, агресивності і ригідності. Подібний ситуація відображає помірну емоційну чутливість та наявність адекватних механізмів саморегуляції в умовах безперервного стресу.

Останніми ми проаналізуємо результати дослідження ряду невротичних рис у студентів, що не покидали прифронтових територій. Результати дослідження представлено нами в таблиці 3.

За результатами дослідження невротичних рис студентів, що не покидали прифронтових територій, ми можемо побачити наступні особливості.

За шкалою залежності від оточуючих були отримані середні показники, що відображає певну схильність студентів спиратися на думку соціуму, а також шукати схвалення і підтримку.

Показники астенії демонструють середній ступінь фізичної втоми та виснаження, що, ймовірно, пов'язано з підвищеним психоемоційним навантаженням, спричиненим як навчальним процесом, так і складними умовами проживання в прифронтовій зоні.

Негативна самооцінка також знаходиться на середньому рівні, вказуючи на помірну невпевненість у особистих силах та здібностях.

Імпульсивність також виражена на середньому рівні, що свідчить про помірну схильність студентів до необдуманих дій у стресовій обстановці.

Труднощі у прийнятті рішень на середньому рівні відображають певні проблеми з вибором оптимальних поведінкових стратегій, особливо в умовах невизначеності та вираженої емоційної напруги.

Низький бал за шкалою відчуття відчуження говорить про те, що студенти в основному зберігають зв'язок із соціальним оточенням і не страждають від сильної соціальної ізоляції.

Помірна демобілізація вказує на середню тенденцію до зниження активності у відповідь стрес. Готовність до ризику, в свою чергу, також виражена на середньому рівні свідчить про помірну рішучість студентів до активних дій у складних ситуаціях.

Середній рівень труднощів в емоційних відносинах говорить про збереження здатності до міжособистісних зв'язків, хоча у спілкуванні періодично можуть виникати труднощі. Середній показник нестачі привітності демонструє помірний запас фізичної та психічної енергії.

Почуття безпорадності на середньому рівні відображає відчуття обмеженості можливостей впливати на зовнішні фактори.

Показники нестачі контролю та нестачі незалежності також виражені на середньому рівні, що вказує на помірну залежність студентів від зовнішніх обставин та факторів. В свою чергу, мрійливість та втеча у фантазії на середньому рівні підтверджують здатність іноді відволікатися від суворой дійсності для психологічної саморегуляції.

Почуття провини та труднощі у міжособистісних відносинах перебувають на середньому рівні, що свідчить про помірні переживання щодо взаємодії із соціумом та особистої відповідальності. Помірна заздрість і небезпека, в свою чергу, відображають середню соціальну чутливість і тривожність.

Таблиця 3.

**Результати дослідження невротичних рис студентів, що не
покидали прифронтових територій**

Шкали	Середнє	Мін.	Макс.	Ст.відх
Почуття залежності від оточення	8,818	0	18	6,032
Астенія	6,932	0	13	4,123
Негативна самооцінка	6,864	0	13	3,801
Імпульсивність	10,5	1	17	5,741
Труднощі у прийнятті рішень	9,295	0	18	5,952
Почуття відчуження	4,659	0	11	3,334
Демобілізація	7,409	0	14	4,687
Схильність до ризику	11,591	0	20	5,642
Труднощі в емоційних стосунках	7,523	0	14	4,449
Брак привітності	5,523	0	12	3,885
Почуття безпомічності	9,841	0	20	6,615
Почуття браку контролю	8,114	0	16	5,15
Почуття браку незалежності	7,068	0	13	4,315
Мрійливість. Втеча у фантазії	9,136	0	19	5,192
Почуття провини	6,432	0	11	3,473
Труднощі в міжособистісних стосунках	6,636	0	12	4,221
Заздрість	7,455	0	14	4,229
Нарцисична позиція	5,932	0	14	4,245
Почуття небезпеки	7,159	0	14	4,324
Екзальтація	5,932	0	13	4,278
Ірраціональність	5	0	10	3,14
Педантичність	3,841	0	8	2,524
Румінація	5,364	0	10	3,221
Почуття перенавантаженості	4,841	1	9	2,877
Загальний показник невротизації	171,864	129	214	21,196

При цьому такі риси, як нарцисична позиція, екзальтація, ірраціональність, педантичність, румінація та почуття перевантаженості, демонструють низький рівень вираженості. Це свідчить про відносну збалансованість особистісних характеристик та помірну схильність до надмірного контролю, аналізу чи емоційної нестабільності.

Загальний індекс невротизації зафіксовано на помірно високому рівні, що вказує на наявність стресових переживань та психоемоційного навантаження, характерного для цієї групи. Незважаючи на це, переважання середніх значень за більшістю шкал свідчить про збережену здатність до адаптації та ефективне використання внутрішніх ресурсів для підтримки психологічної стабільності у вкрай складних умовах.

У наступному підрозділі ми розглянемо особливості взаємозв'язку емпатії та психічних станів студентів, що є внутрішньопереміщеними особами.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у студентів, що покинули прифронтові території

У попередньому підрозділі нами були описані результати дослідження взаємозв'язку між емпатією та психічними станами у студентів, що не покидали прифронтових територій.

У даному підрозділі нами представлені результати дослідження взаємозв'язку емпатії та психічних станів у досліджуваних студентів, що покинули прифронтові території, є внутрішньо переміщеними особами.

Для визначення характеру взаємозв'язків між показниками емпатії та психічних станів у досліджуваних студентів даної групи, нами також було проведено факторний аналіз. Результати факторного аналізу для групи студентів, що є внутрішньо переміщеними особами були представлені в таблиці 5. Загальна таблиця результатів представлена у додатку 7.

Проведений факторний аналіз для групи студентів, що покинули прифронтові території та є внутрішньо переміщеними особами, дав нам змогу виділити три основні фактори, що відображають зв'язки між емоційним станом студентів, емпатією та проявами невротизації.

Перший фактор має умовну назву «Емоційна вразливість та ослаблення емпатичного потенціалу». Він включає показники самопочуття (-0.568),

астенії (0.543), імпульсивності (0.510), відчуття відчуження (0.585), заздрість (0.505), загальний індекс невротизації (0.665), а також реальне сприяння не на шкоду собі (-0.607) і загальний показник емпатії (-0.610). Даний фактор описує 11% вибірки.

Позитивні факторні навантаження у своїй взаємодії свідчать про підвищену емоційну нестабільність, уразливість, схильність до виснаження та зростання внутрішньої напруги. У той же час, негативні навантаження показують, що погіршення емоційного благополуччя супроводжується зниженням емпатичної сприйнятливості та здатності до вибудовування конструктивних відносин.

Таблиця 5.

**Результати факторного аналізу для групи студентів, що є
внутрішньо переміщеними особами**

Шкали	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Самопочуття	-0,568	-	-
Активність	-	-	0,573
Настрій	-	-	0,557
Агресивність	-	0,789	-
Ригідність	-	-0,507	-
Почуття залежності від оточення	-	0,588	-
Астенія	0,543	-	-
Імпульсивність	0,510	-	-
Почуття відчуження	0,585	-	-
Демобілізація	-	-	-0,558
Мрійливість. Втеча у фантазії	-	-0,689	-
Заздрість	0,505	-	-
Почуття небезпеки	-	-0,595	-
Румінація	-		0,612
Загальний показник невротизації	0,665	-	-
Індиферентність	-	-	-0,613
Реальне сприяння не на шкоду собі	-0,607	-	-
Реальне сприяння на шкоду собі	-	-0,519	-
Загальний показник емпатії	-0,610	-0,608	-

Домінуючим у даному випаку є позитивне навантаження на загальний показник невротизації, тобто саме невротичний фон визначає, як взаємодіють

усі інші змінні фактору, та пояснює загальний характер емоційної нестабільності й ослаблення емпатії.

Дана факторна структура вказує на зворотний зв'язок між рівнем психічного здоров'я та емпатією: чим вище психічна втома і вираженість астеничних симптомів, тим менша здатність до співпереживання. Для студентів, що покинули прифронтові території, така ситуація може бути закономірною, оскільки пережиті втрати, розрив зв'язків та тривалий стрес часто ведуть до емоційного вигорання, що знижує емпатичний ресурс та сприяє невротизації.

Другий фактор може бути умовно названий «Амбівалентність між контролем та агресивністю у міжособистісних відносинах». До нього увійшли показники агресивності (0.789), ригідності (-0.507), почуття залежності від оточуючих (0.588), мрійливість (-0.689), почуття небезпеки (-0.595), реальне сприяння на шкоду собі (-0.519) та загальний показник емпатії (-0.608). Даний фактор пояснює 20% вибірки.

Позитивні навантаження за агресивністю та залежністю від оточуючих свідчать про суперечливе поєднання емоційної напруги та виражену потребу в отриманні підтримки. При цьому негативні навантаження за шкалами мрійливості, почуття небезпеки та емпатії говорять про те, що наростання агресії та залежності супроводжується ослабленням здатності до фантазійного відреагування та зменшенням емпатичної відкритості.

Домінуючим у даному факторі є позитивне навантаження на загальний показник агресивності, що може бути пов'язане із пережитим відчуттям загрози для свого життя та вимушеним переїздом, що могло підсилити базой рівень агресивності як форми самозахисту.

Таким чином другий фактор вказує на внутрішній конфлікт у студентів, що покинули прифронтові територій, між прагненням контролювати своє життя та одночасним відчуттям безсилля та емоційної загрози. У таких умовах емпатія слабшає, поступаючись місцем захисним поведінковим реакціям, вкладеним у збереження внутрішнього контролю.

Третій фактор має умовну назву «Адаптаційна активність та когнітивна рефлексія». Він поєднав характеристики активності (0.573), настрою (0.557), демобілізації (-0.558), румінацій (0.612) та індіферентності (-0.613). Даний фактор пояснює 25% вибірки, що робить його найбільш значущим в структурі зв'язку між емпатією та психічними станами студентів даної групи.

Позитивні навантаження за шкалами активності, настрою та румінацій свідчать про спробу зберегти внутрішню зібраність, підтримувати життєдіяльність та прагнення до осмислення власних переживань. Для досліджуваних студентів даної групи це може відбиватися як компенсаторний механізм емоційного відновлення. При цьому негативні навантаження за шкалами демобілізації та індіферентності, у свою чергу, демонструють, що, незважаючи на психологічні труднощі, студенти даної групи не схильні до апатії чи емоційного спаду, а навпаки активно шукають нові шляхи адаптації.

Домінуючим в даному факторі є негативне навантаження на показник індіферентності, що вказує на те, що саме не байдужість студентів дозволяє їм залишатися чутливими, залученими до проблемніших.

Взаємозв'язок між трьома факторами відбиває складну динаміку, що включає емоційне виснаження, формування захисних реакцій та спроби психологічної адаптації.

Для більш детального аналізу отриманих зв'язків нами були розглянуті описові характеристики за кожною із діагностичних методик.

Для початку проаналізуємо результати дослідження емпатії досліджуваних студентів, що покинули прифронтові території. Результати дослідження представлені у таблиці 6.

Результати дослідження емпатії у студентів, що є внутрішньо переміщеними особами свідчать про високий рівень емпатії. Це говорить про сформовану здатність до співпереживання, виражену емоційну чутливість та готовність до надання підтримки, незважаючи на травмуючий та стресогенний досвід, пов'язаний із втратою житла та вимушеним переселенням.

В свою чергу низькі показники за шкалою антиемпатії говорять про відсутність у них ворожих тенденцій, тобто студенти даної групи рідко виявляють негативне ставлення або байдужість до чужих емоцій. Аналогічно, низький рівень індиферентності вказує на виражену емоційну залученість до проблем інших.

Також ми можемо побачити високий результат за шкалою співпереживання, що вказує на схильність студентів даної групи глибоко переживати стан інших та легко здійснювати емоційну ідентифікацію.

Рівень співчуття студентів, що є внутрішньопереміщеними особами, також визначено високим, що говорить про готовність до глибокого емоційного прийняття та підтримки.

Високий результат за шкалою внутрішнього сприяння відображає сформовану внутрішню мотивацію допомоги, засновану на гуманістичних і моральних цінностях.

Таблиця 6.

Результати дослідження емпатії студентів, що є внутрішньо переміщеними особами

Шкали	Середнє	Мін.	Макс.	Ст.відх
Антиемпатія	-0,791	-2	0	0,833
Індиферентність	-2,744	-6	0	1,916
Співпереживання	5,047	0	10	3,207
Співчуття	9,581	0	20	6,204
Внутрішнє сприяння	9,209	0	20	6,174
Реальне сприяння не на шкоду собі	10,93	0	19	4,708
Реальне сприяння на шкоду собі	8,186	0	15	4,511
Загальний показник емпатії	39,419	16	74	13,146

Рівень реального сприяння не на шкоду собі вказує на дуже високі показники, що говорить про відповідальний та усвідомлений підхід до допомоги, який не завдає шкоди їхньому власному благополуччю. Натомість, помірний рівень реального сприяння на шкоду собі свідчить про готовність студентів, що покинули профронтіві території, до самопожертви.

Таким чином можна відзначити, що студенти, що покинули прифронтові території відрізняються високою емпатичністю, переважанням просоціальних та чуйних установок, а також низьким рівнем індиферентних та антиемпатичних реакцій. Їх емпатія виступає значним ресурсом соціальної адаптації та психологічної підтримки, допомагаючи долати стрес.

Наступними ми проаналізуємо показники тривожності досліджуваних студентів, що є внутрішньо переміщеними особами. Результати дослідження відображені нами на рисунку 4.

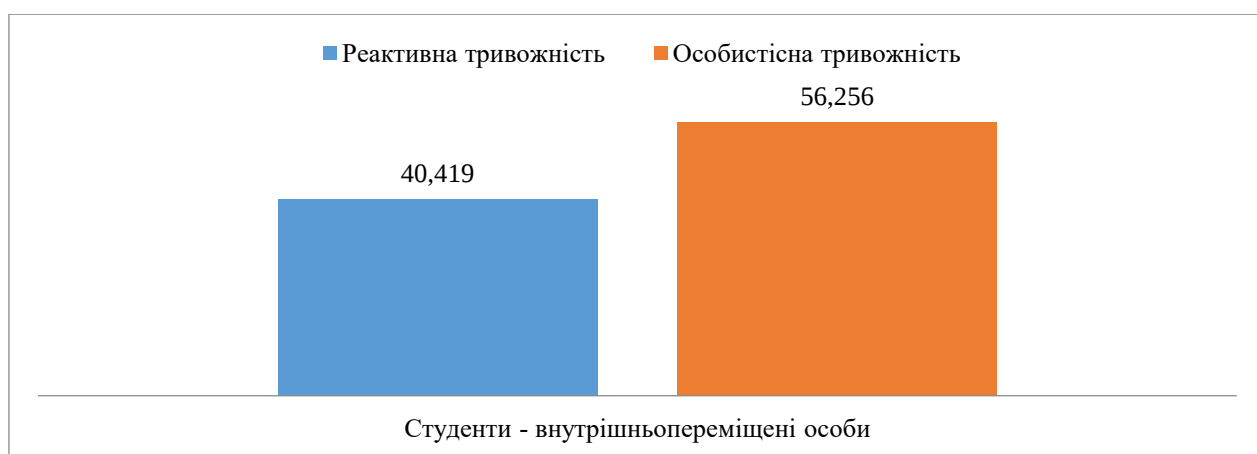

Рис. 4. Результати дослідження ситуативної та особистісної тривожності студентів, що є внутрішньо переміщеними особами

Аналіз результатів за шкалою ситуативної (реактивної) тривожності серед студентів, що покинули прифронтові території вказує на помірні значення, які виявилися нижчими, ніж у студентів, які проживають у прифронтовій зоні. Це свідчить про те, що обумовлена тривога у цій групі проявляється менш виражено. Ймовірно, це може бути пов'язано зі зміною фізичного та соціального оточення та віддаленням від прямого та постійного впливу небезпеки.

Щодо особистісної тривожності, в даному випадку було зафіксовано помірно підвищені показники, які навіть дещо перевищують рівень, зафіксований у студентів, що залишилися на прифронтових територіях. Це

свідчить про те, що внутрішня схильність до тривожних станів у внутрішньо переміщених студентів залишається значною. Підвищений рівень особистісної тривожності може бути прямим наслідком пережитого досвіду втрати будинку, самого процесу переміщення та необхідності тривалої адаптації до нових соціальних та побутових умов.

Таким чином ми можемо побачити, що студенти, які покинули прифронтові території, характеризуються нижчим рівнем ситуативної тривожності, але вищою особистісною тривожністю порівняно з тими студентами, хто залишав прифронтові території.

Наступними ми проаналізуємо результати дослідження самопочуття, активності та настрою студентів, що покинули прифронтові території. Результати дослідження представлені нами на рисунку 5.

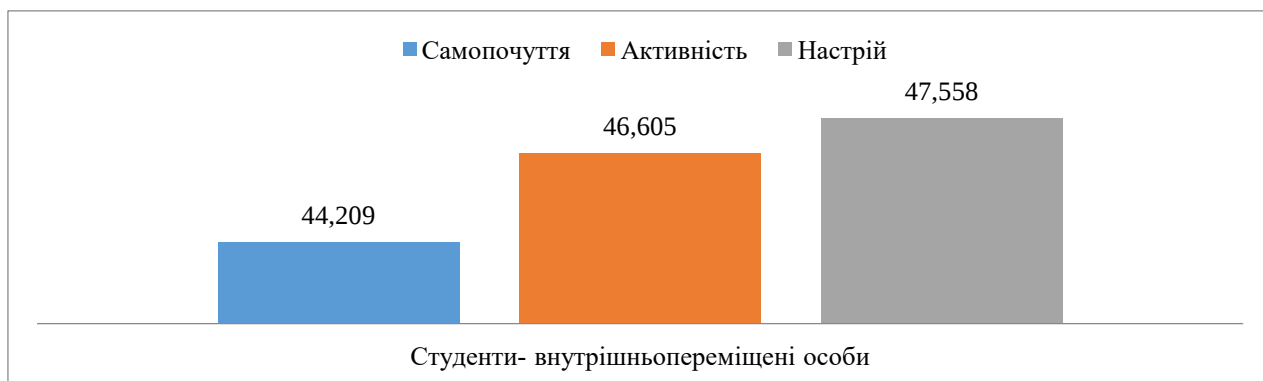

Рис. 5. Результати дослідження самопочуття, активності та настрою студентів, що є внутрішньо переміщеними особами

За результатами дослідження за шкалою самопочуття серед внутрішньо переміщених студентів виявлено помірно високий рівень їхнього загального фізичного та психологічного стану. На відміну від групи, що залишилася на прифронтових територіях, у даної групи студентів спостерігається дещо кращий рівень самопочуття. Це може бути пов'язане із здобуттям відносної стабільності та безпечнішими умовами проживання після вимушеного переїзду.

Щодо активності досліджуваних, показники у внутрішньо переміщених студентів перевищують активність студентів, що не покидали прифронтових територій. Це говорить про їх більш виражену здатність до фізичної та психічної активності. Причиною може бути відсутність безпосередньої щоденної загрози, що дозволяє їм ефективніше використовувати свої ресурси для навчання, роботи та соціальної взаємодії.

Рівень настрою у внутрішньо переміщених студентів виявився помірно високим — трохи вищим, ніж у студентів, які не покинули прифронтові території. Це вказує на переважно позитивний емоційний фон у повсякденному житті та здатність зберігати оптимістичний погляд на власні можливості та поточну ситуацію.

Таким чином ми можемо побачити, що студенти, які покинули прифронтові території характеризуються помірно високим самопочуттям, підвищеною активністю та помірно високим настроєм. У порівнянні з групою студентів, які не покидали прифронтових територій, вони демонструють кращу адаптивну здатність, активнішу життєву позицію та позитивний емоційний стан.

Наступними ми проаналізуємо результати дослідження таких психічних станів як фрустрація, тривога, агресивність та ригідність у досліджуваних студентів, що є внутрішньо переміщеними особами. Результати дослідження представлені нами на рисунку 6.

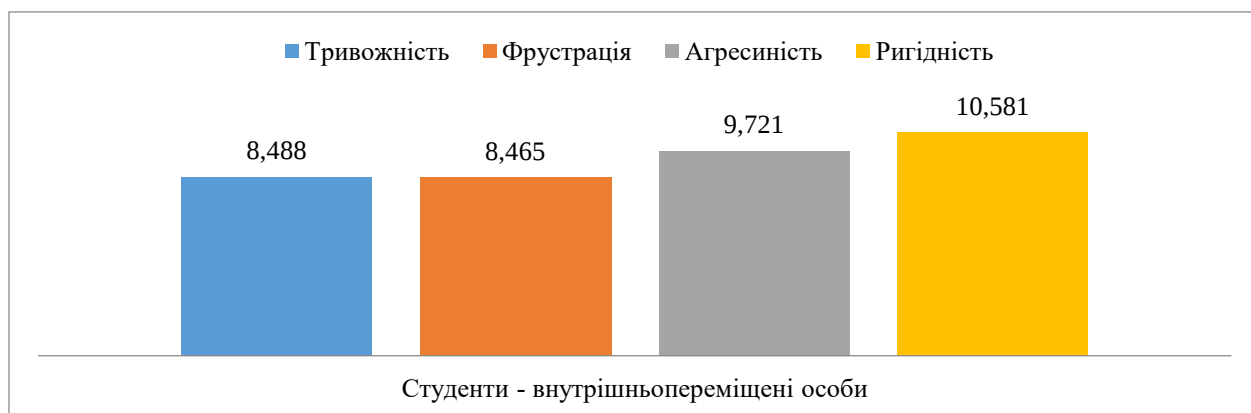

Рис. 6. Результати дослідження психічних станів студентів, що є внутрішньо переміщеними особами

За результатами дослідження за даною методикою ми можемо побачити, що за шкалою тривожності у студентів, що покинули середній рівень. Це вказує на те, що після зміни місця проживання ситуаційні фактори, що провокують тривогу, ослабли, оскільки студенти опинилися у стабільнішій та безпечнішій обстановці. У той же час, збереження середнього рівня тривожності свідчить про наявність внутрішньої схильності до переживання стресу, що може бути пов'язане з травмою втрати житла, розлукою із близькими або складнощами адаптації у новому соціумі.

Рівень фрустрації також знаходиться на середньому рівні, що є помітно нижчим, ніж у групи, що залишилися на прифронтових територіях. Це може відображати зменшення частоти відчуттів незадоволеності та обмеженості можливостей впливу на ситуацію після переміщення.

Результати за шкалою агресивності у внутрішньо переміщених студентів також перебувають на середньому рівні, трохи нижче порівняно з контрольною групою. Це говорить про помірну схильність до прояву агресивних реакцій у конфліктних ситуаціях.

Щодо шкали ригідності, ми також можемо побачити, що у студентів, що покинули прифронтові території, результати також знаходяться на середньому рівні, але дещо вищі в порівнянні з групою, що залишилися на прифронтових територіях. Це свідчить про певну тенденцію зберігати усталені поведінкові стереотипи та правила. Ця особливість допомагає студентам підтримувати внутрішню стабільність у новому соціальному оточенні та зберігати психологічну рівновагу.

Таким чином можна окреслити, що внутрішньо переміщені студенти демонструють середні рівні тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності. Порівняно з групою, що залишилися в прифронтовій зоні, у них спостерігається зниження тривожності, фрустрації та агресивності, при цьому рівень ригідності залишається порівнянним або трохи вищим.

Останніми ми проаналізуємо результати дослідження невротичних рис у досліджуваних студентів, що є внутрішньо переміщеними особами. Результати дослідження представлені у таблиці 7.

Таблиця 7.

**Результати дослідження невротичних рис студентів, що є
внутрішньо переміщеними особами**

Шкали	Середнє	Мін.	Макс.	Ст.відх
Почуття залежності від оточення	9,326	0	18	5,991
Астенія	6,419	0	13	3,893
Негативна самооцінка	5,907	0	13	3,578
Імпульсивність	7,86	0	17	5,414
Труднощі у прийнятті рішень	9,023	0	18	5,767
Почуття відчуження	5,326	0	11	3,908
Демобілізація	6,791	0	14	4,47
Схильність до ризику	10,302	1	20	6,174
Труднощі в емоційних стосунках	6,628	0	14	4,299
Брак привітності	5,86	0	12	3,57
Почуття безпомічності	10,558	0	20	7,579
Почуття браку контролю	7,163	0	16	5,117
Почуття браку незалежності	7,581	0	13	3,698
Мрійливість. Втеча у фантазії	9,116	0	18	4,919
Почуття провини	5,698	0	11	3,516
Труднощі в міжособистісних стосунках	5,628	0	12	3,215
Заздрість	6	0	13	4,186
Нарцисична позиція	7,279	0	14	4,563
Почуття небезпеки	6,233	0	14	4,225
Екзальтація	5,605	0	13	3,506
Ірраціональність	4,651	0	10	3,236
Педантичність	4,116	0	8	2,822
Румінація	5,558	0	10	3,142
Почуття перенавантаженості	4,349	0	9	3,054
Загальний показник невротизації	162,977	122	206	21,26

За результатами дослідження невротичних рис досліджуваних студентів, що є внутрішньопереміщеними особами, ми бачимо наступні особливості.

Рівень почуття залежності від оточення у студентів даної групи зафіксований на середньому рівні. Це відображає певну схильність покладатися на чужу думку та виражену потребу у соціальній підтримці, що є притаманним у процесі адаптації до нового соціального середовища.

Шкала астенії у досліджуваних студентів, що покинули прифронтові території, демонструє середній рівень фізичного виснаження та втоми, що трохи нижче порівняно з контрольною групою. Це дозволяє припустити, що переїзд знизив вплив постійного стресу, сприяючи певній стабілізації енергетичного стану.

Негативна самооцінка також нижча, ніж у студентів, що не покидали прифронтової зони, що вказує на збереження адекватного сприйняття власних здібностей та помірний ступінь невпевненості у собі.

Імпульсивність досліджуваних студентів, що покинули прифронтові території виражена на середньому рівні нижча, що свідчить про більш контрольовану поведінку в нових умовах. При цьому труднощі у прийнятті рішень також зберігаються на середньому рівні, що говорить про наявність певних складнощів з вибором оптимальних стратегій дій, особливо в емоційно напружених ситуаціях.

Показники відчуття відчуження також виражені на середньому рівні, що відбиває відносну інтегрованість студентів у нове соціальне оточення. При цьому демобілізація дещо нижча, ніж у групи студентів, що не покидали прифронтових територій, що вказує на збереження мотивації та активності. Схильність до ризику, у свою чергу, також виражена на середньому рівні, що може бути пов'язане з прагненням до обережності в новому, не до кінця освоєному середовищі.

Рівень труднощів у емоційних відносинах також виражений як середній, що говорить про помірні проблеми у взаємодії, але при цьому здатність до підтримки соціальних контактів збережена. Натомість, нестача привітності на середньому рівні демонструє достатній енергетичний потенціал для вирішення щоденних завдань. А почуття безпорадності трохи

вище, ніж у студентів, що залишилися на прифронтових територіях, що може бути результатом психологічного навантаження, пов'язаного зі втратою звичного способу життя та адаптацією.

Показники нестачі контролю та нестачі незалежності також виражені на середньому рівні, що вказує на помірну залежність від зовнішніх факторів та обставин.

Мрійливість та втеча у фантазії також виражені на середньому рівні та демонструють наявність психологічних механізмів саморегуляції та самозаспокоєння у стресових ситуаціях.

Рівні почуття провини та труднощів у міжособистісних відносинах також середні, що відображає помірні переживання, пов'язані із взаємодією. Заздрість і почуття небезпеки також виражені як середні, що свідчить про помірну соціальну сенситивність і тривожний фон.

Показники нарцисичної позиції, екзальтації, ірраціональності, педантичності, румінацій та почуття перевантаженості також знаходяться на середньому рівні, що вказує на збалансованість особистісних рис та відносну психологічну стійкість.

Загальний показник невротизації у студентів, що є внутрішньо переміщеними особами, є дещо нижчим, ніж у студентів, які не залишали прифронтові території. Це говорить про часткову психологічну стабілізацію в нових умовах. Тим не менш, збереження середніх показників за багатьма шкалами відображає вплив психоемоційного навантаження і необхідність подальшого розвитку внутрішніх ресурсів для підтримки стабільності психічного стану.

У наступному підрозділі нами розглянуті результати порівняльного аналізу завсіма досліджуваними шкалами серед студентів, що не покидали прифронтових територій та студентів, що є внутрішньо переміщеними особами.

3.3. Аналіз та інтерпретація результатів особливостей емпатії та психічних станів у студентів

У попередньому підрозділі нами було розглянуто результати дослідження взаємозв'язку між емпатією та психічними станами у студентів, що покинули прифронтові території.

Даний підрозділ присвячений дослідженню значимих розбіжностей в усіх досліджуваних показниках між групами студентів, що не покидали прифронтових територій та студентів – внутрішньо переміщених осіб.

Значимі показники відмінності, що отримані за результатами порівняльного аналізу, були представлені нами у таблиці 8. Показники, отримані за усіма шкалами можна побачити у додатку 8.

Таблиця 8.

Дані аналізу відмінностей емпатії та психічних станів студентів груп

Шкали	N	Σ	U	p
Антиемпатія	Сп - 43	2137	701*	0,0375
	Сн -44	1691		
Реактивна тривожність	Сп - 43	1372,5	426,5*	0
	Сн -44	2455,5		
Особистісна тривожність	Сп - 43	2237,5	600,5*	0,003
	Сн -44	1590,5		
Активність	Сп - 43	2157	681*	0,0245
	Сн -44	1671		
Тривожність	Сп - 43	1473	527*	0,0004
	Сн -44	2355		
Фрустрація	Сп - 43	1455,5	509,5*	0,0002
	Сн -44	2372,5		
Агресивність	Сп - 43	1495	549*	0,0008
	Сн -44	2333		
Імпульсивність	Сп - 43	1621	675*	0,021
	Сн -44	2207		

Примітка: Сп – студенти, що покинули прифронтові території; Сн – студенти, що не покидали прифронтових територій; * - значимі результати на рівні $p \leq 0.05$

Порівняльний аналіз показників емпатії у двох груп — студентів, які не залишили прифронтові території, та студентів що є внутрішньо переміщеними особами дозволяє виявити лише один статистично значимий показник різниці.

За шкалою антиемпатії результати показують, що внутрішньо переміщені студенти мають вищі показники порівняно із тими студентами, хто залишився у прифронтовій зоні.

Це вказує на дещо більш виражені антиемпатичні тенденції у студентів, що покинули прифронтові території, що, ймовірно, пояснюється стресом, пов'язаним із різкою зміною соціального оточення, необхідністю адаптації до нових умов, а також втратою звичної мережі соціальної підтримки. З іншого боку, студенти, які не залишали прифронтові території, демонструють нижчі показники антиемпатії.

Це свідчить про їхню здатність підтримувати більш стабільні міжособистісні контакти та готовність до співпереживання, навіть у небезпечних та складних умовах.

Порівняльний аналіз показників ситуативної (реактивної) та особистісної тривожності у групах студентів, які не залишали прифронтові території, та студентів, що є внутрішньо переміщеними особами, дозволяє виявити наступні статистично значимі показники рівниці.

За показником реактивної тривожності студенти, що залишилися в прифронтовій зоні, демонструють значно вищі значення порівняно з внутрішньо переміщеними особами. Це засвідчує, що постійне перебування в умовах загрози, невизначеності та потенційної небезпеки безпосередньо провокує зростання ситуативної тривоги.

Разом з тим, показники особистісної тривожності у студентів-внутрішньо переміщених осіб виявилися вищими, ніж у тих, хто залишився на прифронтових територіях, що говорить про більш стабільні, але приховані внутрішні переживання. Ці переживання можуть бути пов'язані з процесом

адаптації до нового середовища, втратою звичного соціального кола та необхідністю пристосовуватися до нових умов життя.

Таким чином, результати порівняльного аналізу свідчать про специфіку психічних станів двох груп: постійне перебування в зоні ризику підвищує ситуативну тривожність, впливаючи на динаміку емпатичних реакцій, в той час як переміщення і адаптація до нового середовища посилюють особистісну тривожність.

Порівняльний аналіз психоемоційного стану студентів за методикою САН між групами студентів, що не залишали прифронтові території, та внутрішньо переміщеними особами виявив лише одну статистично значущу відмінність — за показником активності.

За шкалою активності студенти, що є внутрішньо переміщеними особами, демонструють суттєво вищі значення. Це відображає їх підвищену мобілізацію та ініціативність, необхідну для швидкої адаптації до нового середовища, вирішення соціальних та побутових питань. Така висока активність у студентів, що покинули прифронтові території, будучи компенсаторним механізмом, може впливати на формування більш контрольованої та прагматичної форми емпатії та готовності до взаємодії, що є ключовою особливістю їх адаптаційного профілю.

Порівняльний аналіз показників психічних станів між студентами, які не залишали прифронтові території, та внутрішньо переміщеними студентами дозволяє відстежити наступні статистично значимі показники.

За показником тривожності група, що залишилася в прифронтовій зоні, демонструє значно вищі значення порівняно з студентами, що є внутрішньо переміщеними особами. Тобто ми можемо позначити, що перебування в умовах стресу, загрози та невизначеності провокує зростання тривожності.

За шкалою фрустрації також спостерігається істотно вищий рівень у студентів, які не залишали прифронтові райони. Це вказує на сильний вплив зовнішніх стрес-факторів та обмеженість можливостей контролювати ситуацію. Така ситуація може призводити до більш емоційно насичених

переживань та обумовлювати виражену емоційну реактивність у міжособистісних контактах.

Агресивність у студентів, що не залишали прифронтових територій також виявилася вищою, що пояснюється поєднанням високої тривожності та фрустрації. Це формує схильність до швидких та гострих емоційних відповідей. У той же час, підвищена агресивність може негативно впливати на прояви емпатії, знижуючи контрольовану і конструктивну емоційну взаємодію.

Показник ригідності в обох груп студентів не має відмінностей, що свідчить про стабільність особистісних структур, пов'язаних з емоційною та поведінковою організацією, незалежно від пережитих обставин.

Таким чином, результати порівняльного аналізу демонструють, що студенти, що залишилися на прифронтових територіях, під впливом постійного стресу мають значно вищі бали з тривожності, фрустрації та агресивності, що серйозно впливає на їхній психоемоційний стан і потенційно — на особливості прояву емпатії. У внутрішньо переміщених студентів ці показники нижчі, що вказує на стабілізацію психічних станів у процесі адаптації до нових умов.

Порівняльний аналіз виразності невротичних станів між студентами, які не залишали прифронтові території, та внутрішньо переміщеними студентами, виявив єдиний статистично значущий показник — імпульсивність.

Студенти, що залишилися в прифронтовій зоні, продемонстрували вищий рівень імпульсивності, ніж внутрішньо переміщені студенти. Це вказує на те, що тривале перебування в умовах постійної загрози та підвищеного стресу може призводити до більш швидких, емоційно-реактивних рішень та дій, які часто позбавлені достатнього самоконтролю.

При цьому нижча імпульсивність у студентів, що покинули прифронтові території може бути пояснена необхідністю здійснювати більш

зважені та контрольовані вчинки в новому середовищі, де успішна адаптація вимагає організованості та розважливості

Таким чином, отримані дані свідчать, що фактори зовнішнього стресу та тривоги впливають на прояв таких невротичних характеристик, як імпульсивність.

Висновки до Розділу 3

1. Для студентів, що не покидали прифронтових територій, визначено 3 основні фактори, що описують взаємозв'язок емпатії та психічних станів. Фактор «Емоційна стабільність та емпатична сприйнятливність» має високі навантаження на показники реактивна тривожність (-0.568), самопочуття (-0.518) та настроїв (0.627), залежність від оточення (-0.0546), труднощі у прийнятті рішень (0.699), внутрішнього сприйняття (-0.553) та реального сприйняття (-0.608) інших не на шкоду собі та загальний рівень емпатії (-0.798). Він поясняє 10% вибірки; фактор «Невротичний комплекс та емоційна лабільність» включає високі навантаження за шкалами імпульсивності (-0.573), відсутності привітності (-0.677), заздрощів (-0.552), ірраціональності (-0.526), відчуття перевантаженості (0.601) та загальний індекс невротизації (-0.683). Даний фактор описує 18% вибірки; фактор «Внутрішня несамотійність та когнітивно-емоційна негнучкість» включає вагомі навантаження на шкали ригідності (-0.510), астенії (0.524), негативної самооцінки (0.626), нестачі незалежності (0.588), ірраціональності (-0.622) і педантичності (0.608). Даний фактор пояснює 25% вибірки, що робить його найбільш значимим в загальній факторній структурі. Висока тривожність та напруженість супроводжується зниженням здатності співпереживати іншим, в той час як позитивний настрій сприяє розвитку емпатії та позитивної взаємодії із іншими. В свою чергу тривалий стрес взаємопов'язаний із підвищеною емоційною лабільністю, імпульсивністю, загальною невротизацією та посиленням самокритики.

2. Результати описової статистики показали, що студенти, що не покидали прифронтових територій, характеризуються високим рівнем емпатії з переважанням співчутливих і просоціальних тенденцій. Для них є властивим помірно підвищений рівень ситуативної тривожності та середній рівень особистісної тривожності, що свідчить про емоційну реактивність через безпосередню близькість стресових подій. Загальний рівень самопочуття, активності та настрою серед цих студентів середній. При цьому вони демонструють середній рівень тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, а також підвищений індекс невротизації, що відображає значне психоемоційне навантаження та потребу у підтримці.

3. У групі наших досліджуваних студентів, що покинули прифронтові території, також визначені три фактори, що говорять про наявний взаємозв'язок емпатії з емоційною вразливістю, невротизацією та потребою у внутрішньому контролі. Фактор «Емоційна вразливість та ослаблення емпатичного потенціалу» включає показники самопочуття (-0.568), астенії (0.543), імпульсивності (0.510), відчуття відчуження (0.585), заздрість (0.505), загальний індекс невротизації (0.665), а також реальне сприяння не на шкоду собі (-0.607) і загальний показник емпатії (-0.610). Даний фактор описує 11% вибірки; фактор «Амбівалентність між контролем та агресивністю у міжособистісних відносинах» включає навантаження на показники агресивності (0.789), ригідності (-0.507), почуття залежності від оточуючих (0.588), мрійливість (-0.689), почуття небезпеки (-0.595), реальне сприяння на шкоду собі (-0.519) та загальний показник емпатії (-0.608). Даний фактор пояснює 20% вибірки; фактор «Адаптаційна активність та когнітивна рефлексія» включає вагомі навантаження на показники активності (0.573), настрою (0.557), демобілізації (-0.558), румінацій (0.612) та індіферентності (-0.613). Даний фактор пояснює 25% вибірки, що робить його найбільш значущим в структурі зв'язку між емпатією та психічними станами студентів даної групи. Підвищене психоемоційне напруження супроводжується зниженням емпатичної сприйнятливості та схильністю до захисних реакцій.

Водночас, простежується тенденція до активного осмислення власних переживань і пошуку шляхів психологічної адаптації.

4. За результатами аналізу описової статистики встановлено, що внутрішньо переміщені студенти мають високий рівень емпатії, яка виступає переважно як адаптивний механізм соціальної підтримки. Для цієї групи характерний нижчий рівень ситуативної тривожності, але вищий рівень особистісної тривожності, що пов'язано з пережитими втратами та адаптацією до нових умов. Студенти цієї групи демонструють дещо вищі показники самопочуття, активності та настрою, що свідчить про активізацію внутрішніх ресурсів після зміни середовища. Рівень тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності в цій групі загалом нижчий, а показник невротизації — середній, що вказує на підвищену вразливість до стресу та схильність до астенічних станів.

5. Порівняльний аналіз показав наявність статистично значущих відмінностей за показником антиемпатії. Студенти, що покинули прифронтові території мають значущо вищий рівень антиемпатії, що може бути наслідком підвищеного стресу через вимушене переселення, зміни соціального оточення та необхідності адаптації до нових умов.

6. Зафіксовані значущі відмінності у проявах психічних станів у наших досліджуваних студентів. Для студентів, які не покидали прифронтових територій, характерні значущо вищі показники реактивної тривожності, фрустрації, агресивності та імпульсивності, що може бути наслідком постійним відчуттям небезпеки; студенти, що є внутрішньо переміщеними особами характерний вищий рівень особистісної тривожності, а також вищим рівнем активності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного нами теоретичного аналізу та даними емпіричного дослідження нами були сформульовані наступні загальні висновки.

1. Емпатія в психології визначається як здатність особистості до глибокого розуміння, співпереживання та емоційного відгуку на почуття та досвід інших людей, що виступає ключовим регулятором міжособистісної взаємодії та психоемоційної рівноваги, сприяючи формуванню моральних орієнтирів, психологічного комфорту та соціальної ідентичності. Психічні стани (включаючи тривожність, фрустрацію, агресивність, ригідність та невротизацію) є відображенням реакції особистості на навчальні, соціальні та життєві виклики, які пов'язані з рівнем емпатії: емоційно чуйні та співпереживаючі особистості, як правило, демонструють більш високу психологічну гнучкість і готовність до підтримки, проте можуть бути більш уразливими перед стресом.

2. Зафіксовано зв'язок емпатії та психічних станів у досліджуваних студентів, які складають нашу вибірку. Студентам, що не покидали прифронтових територій та студентам, що є внутрішньо переміщеними особами властиві свої певні особливості.

3. Визначено три фактори у групі студентів, які не покидали прифронтові території, що описують структуру взаємозв'язків між емпатією та психоемоційними станами. Фактор «Емоційна стабільність та емпатична сприйнятливність» характеризується високими навантаженнями на тривожність, самопочуття, настрій, залежність від оточуючих, складність у прийнятті рішень та рівень емпатії та описує десяту частину вибірки. Він відбиває взаємозв'язок між емоційним станом і співпереживанням. Фактор, «Невротичний комплекс та емоційна лабільність», включає імпульсивність, заздрість, ірраціональність, перевантаженість та загальний індекс невротизації та охоплює майже чверть вибірки. Фактор «Внутрішня несамотійність та когнітивно-емоційна негнучкість», поєднує ригідність,

астенію, негативну самооцінку, залежність та педантичність. Він відображає занижену самооцінку, психічне виснаження та обмежені адаптаційні стратегії та пояснює чверть вибірки, що робить його найбільш значимим у структурі взаємозв'язків між емпатією та психічними станами у студентів, що не покидали прифронтових територій. Описова статистика показала, що для студентів, що не покидали профронтові території властиві високий рівень емпатії, а також підвищеним рівнем тривожності, середні показники самопочуття, активності та настрою, а також значне психоемоційне навантаження, що проявляється через фрустрацію, агресивність і високий рівень невротизації.

4. За результатами факторного аналізу у групі студентів, які залишили прифронтові території, було виділено три основні фактори. Фактор «Емоційна вразливість та ослаблення емпатичного потенціалу» характеризується високими навантаженнями на самопочуття, астенію, імпульсивність, відчуття відчуження, заздрість, загальний індекс невротизації та рівень емпатії та пояснює десятку частину вибірки. Цей фактор відображає підвищену емоційну нестабільність та зниження здатності до співпереживання. Другий фактор — «Амбівалентність між контролем та агресивністю в міжособистісних відносинах» включає агресивність, ригідність, залежність від оточуючих, мрійливість, почуття небезпеки, реальне сприяння на шкоду собі та емпатії та пояснює майже чверть вибірки. Фактор — «Адаптаційна активність та когнітивна рефлексія» — поєднує активність, настрій, румінації, демобілізацію та індіферентність та пояснює чверть вибірки, що робить його домінуючим в загальній структурі зв'язків між емпатією та психічними станами у студентів даної групи. Описова статистика показала, що студентам, що покинули профронтові території, властивий високий рівень емпатії, нижчий рівень ситуативної тривожності та вищі показники самопочуття й активності. Водночас вони мають підвищену особистісну тривожність і середній рівень невротизації, що відображає їхню вразливість до стресу та наслідків пережитих змін.

5. Порівняльний аналіз показав наявність статистично значущих відмінностей за показником антиемпатії. Студенти, що покинули прифронтові території мають значущо вищий рівень антиемпатії, що може бути наслідком підвищеного стресу через вимушене переселення, зміну соціального оточення та необхідності адаптації до нових умов.

6. Зафіксовані значущі відмінності у проявах психічних станів у наших досліджуваних студентів. Для студентів, які не покидали прифронтових територій, характерні значущо вищі показники реактивної тривожності, фрустрації, агресивності та імпульсивності, що може бути наслідком постійного відчуття небезпеки; студенти, що є внутрішньо переміщеними особами характерний вищий рівень особистісної тривожності, а також вищим рівнем активності.

За результатами проведеного дослідження ми мали змогу частково підтвердити поставлену гіпотезу, а саме у прояві у студентів, що не покидали прифронтових територій більш виражених негативних психічних станів.

Перспективами подальшого дослідження є аналіз зв'язку емпатії та психічних станів у студентів, які вимушено мігрували за кордон у зв'язку із воєнними діями, дослідження того, яким чином емпатія дозволяє їм адаптуватись в новому соціо-культурному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амплєєва, О. М., А. Ю. Плужник. Дослідження тривожності як першої емоційно-ситуативної реакції у період студентського віку." Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. 2022. С. 28-33. URL: https://www.psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/6_2022/6.pdf
2. Балашов Е. М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації / Е. М. Балашов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка. – 2014. – Вип. 28. – С. 28-39. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3654/1/5.pdf>
3. Баранецький, О. В. Психологічні особливості проявів емоційних станів у військовослужбовців в умовах воєнного стану. Ізмаїл: ІДГУ. 2024. 88 с. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2260>
4. Бойко-Бузиль, Ю. Ю. Негативні психічні стани та методи їх попередження. Особистість, суспільство, війна. Київ: Державного науково-дослідного інституту МВС України. 2023. С. 32-34. URL: <https://surl.li/vqksmo>
5. Вавринів, О. С. Становлення поняття емпатії в психології // Теорія і практика сучасної психології. 2019. С. 28–31 URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/7.pdf
6. Вовченко, О. А. Емоції та почуття дитини. Стрес, почуття втрати, провина: чому навчати і як допомагати у повоєнний час: навчально-методичний посібник для педагогів та батьків. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка. 2023. 23 с. URL: <https://surl.li/nbfzhp>
7. Дерев'янюк С. П. Характеристики емпатії студентів-психологів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. 2015. Вип. 126. С. 70–74. URL: <https://surl.li/rjvnzr>

8. Дробот, О. В. Особистісна тривожність в юнацькому віці: специфіка гендерних проявів. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія 33. 2022. С. 59-64. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2022/10.pdf
9. Євченко, І. М. Емоційний стан українців під час російсько-української війни. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2022. С. 45-49. URL: <https://surl.li/qamzxx>
10. Жданова, І. В., Шахова, О. Г., & Роденкова, В. А. (2023). Динаміка психічних станів цивільних громадян під час воєнних дій в Україні. Харків: Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2023. 12 с. URL: <https://surl.li/qbkfrl>
11. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42977118.pdf>
12. Журавльова, Л. П. Діагностика емпатії особистості дорослого віку. Психологічні перспективи. Спеціальний випуск. Психологічні виміри українського соціокультурного простору. 2011. С. 12-19. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23537/>
13. Єрмакова З.І. Емпатійна складова комунікативної компетентності. Університет менеджменту освіти, Інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників. Донецьк. 2010. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/155-159.pdf
14. Ічанська О.М., Закревська А.І. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів-психологів. Молодий вчений. 2019. Вип. 9 (2). С. 272–276. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2189>

15. Камінська О. Розвиток емоційної сфери, пізнавальних психічних процесів. Соціалізація юнаків. Психолог довкілля. 2010. №2. С. 1-40 URL: <https://share.google/K5gdKnxbNavTsoNKa>
16. Карпенко Є.В. Емоційно-інтелектуальні механізми життєздійснення особистості. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 20 жовтня 2017 р. / упор. Н.М. Бамбурак. Львів, 2017. С. 157–161. URL: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/karpenko_dis.pdf
17. Квятковська, К., Василенко, О. Професійні та особистісні якості психологів до роботи з внутрішньо переміщеними особами. Хмельницький: ХНУ. 2023. С. 190 - 194 URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/45ccc87b-1e8a-43b8-bb16-5f107762fcc7/content>
18. Коломієць Т. О. Особливості психологічного стану особистості під час військових дій. Ізмаїл, 2024. 83 с.. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2044>
19. Корольчук, М., Науменко, Н. Аналіз чинників негативних психічних станів особистості до і під час війни (за результатами анкетування). *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 83-90. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/276829>
20. Мартинюк, І. Психічні стани як показники психічного здоров'я студентської молоді. Київ: Український Державний Університет Імені Михайла Драгоманова. 2023. С. 35 - 38 URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u178/zbirnik_psihichne_zdorovya_13_zhovt_nya.pdf#page=36
21. Матюх Т. М. Тлумачення феномену емпатії у філософії XX ст // *MATERIA* Ї У. 2017. С. 53 URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3890/1/18.pdf>
22. Орлов, О. В., І. Ю. Лобанов. Психологічна діагностика невротизації особистості (український переклад та апробація опитувальника невротичних особистісних рис KON-2006). Науковий вісник Херсонського

- державного університету. Серія «Психологічні науки». 2016. С. 102-113.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704034/1/kon.pdf>
23. Павлюк, М. М., Шепельова, М. В. Сучасні психологічні технології надання психологічної допомоги сім'ям постраждалих у подоланні складних життєвих обставин. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. 122 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38785/>
24. Петренко, Б. Б. Особливості психічних станів студентів під час війни. Київ: Національний авіаційний університет. 2023. 64 с. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/psy/article/view/325>
25. Подшивайлов, Ф. М., Подшивайлова, Л. І., Шепельова, М. В. Психологічна характеристика типів студентів за співвідношенням інтегральних властивостей особистості та індивідності. Київ: Психологічний часопис. 2020. С. 61-84. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722848/>
26. Подшивайлов, Ф. М., Подшивайлова, Л. І., Шепельова, М. В. (2021). Аналіз впливу освітнього середовища на особистість студента. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2021. 315 с. URL: <https://surl.li/edptoe>
27. Подшивайлова, Л. І., & Шепельова, М. В. Особистість студента як індикатор освітнього середовища сучасної України. Київ: Ін-т психології ім. ГС Костюка НАПН України. 2020. С. 220-236. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31736/>
28. Сахно В.О. Зв'язок тривожності та емпатії в осіб юнацького віку. – Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра спеціальності «Психологія». – Національний авіаційний університет. – Київ, 2022. – 48 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/55514>
29. Самушія, К. Особливості проявів психічних станів Осіб що перебувають за кордоном під час війни. Київ: Державний торговельно-економічний університет. 2023. 51 с. URL: <https://surl.li/ojezyd>

30. Слободянюк, М. Я. В. Особливості психічних станів студентів під час війни. Хмельницький: Хмельницький національний університет. 2023. 59 с. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/items/9e78b341-8b93-4eb8-a0eb-46a6739e9837>
31. Топаля О. М. Соціально-психологічні чинники розвитку емпатії у студентів в умовах воєнного стану Ізмаїл 2024. 77 с. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2294>
32. Туз. М. Емоційний інтелект як умова психічного здоров'я особистості. Львів: Інститут управління, психології та безпеки. 2023. 70 с. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2294>
33. Туркова Д. М. Емпатія як засіб комунікації майбутнього практичного психолога. Вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки. Херсон, 2014. № 1. С. 259–263 URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1(1)_50)
34. Христенко, В. Є., Овсяннікова, Я. О. Основні психічні стани, які спостерігались у мешканців міста, на околицях якого відбуваються воєнні дії (на прикладі міста Харків). Науковий журнал «Проблеми екстремальної та кризової психології». 2022. С. 109 - 130 URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16297>
35. Agosta L. Empathy in Time of War – Red Team, Red Team // Empathy in the context of philosophy. 2022. URL: <https://empathyinthcontextofphilosophy.com/2022/02/27/emathy-in-time-of-war-red-team-red-team/>
36. Batson, C. D., & al. (2023). Empathy and prosocial behavior in adolescence: A meta-analysis. Journal of Personality and Social Psychology, 124(3), 344-365. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21582440231202844>
37. Rogers C. R. Empatic: an unappreciated way of being // The Counseling Psychologist. 1975. P. 2—10 URL: https://clinica.ispa.pt/sites/default/files/83._carl_rogers_empathic.pdf

38. Tackett, J. L., & al. (2022). Empathy and emotion regulation in early childhood. *Developmental Psychology*, 58(1), 148-161. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/17456916221118536>

АНОТАЦІЯ

Лисецький. Д. Кваліфікаційна робота. - Взаємозв'язок емпатії та психічних станів у студентів. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. – 61 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню зв'язку між емпатією та психічними станами у студентів, які не покидали прифронтових територій, та студентів, що є внутрішньо переміщеними особами. У студентів, що не покидали прифронтових територій, факторний аналіз дозволив виділити три фактори: емоційну стійкість у поєднанні з вираженою емпатійністю; невротичну емоційну рухливість; а також внутрішню когнітивно-емоційну негнучкість, яка проявляється в ригідності, астенічності та зниженій самооцінці. У студентів, які залишили прифронтові території, також визначено три фактори: емоційну вразливість, що супроводжується ослабленням емпатійних проявів; протиріччя між прагненням контролю та агресивними реакціями; та адаптаційну активність, засновану переважно на рефлексивних способах переробки переживань. При цьому, зафіксовані відмінності свідчать про те, що студентам, що є внутрішньо переміщеними особами є більш властивим антиемпатія, особистісна тривожність та активність, а студентам, що не покидали прифронтових територій характерні вищі показники реактивної тривожності, фрустрації, агресивності та імпульсивності

Ключові слова: емпатія, психічні стани, студенти, тривожність, агресивність, фрустрація, імпульсивність

ANNOTATION

Lisetskyi, D. Qualification work. - The relationship between empathy and mental states in students. Kharkiv : V.N. Karazin Kharkiv National University, 2025. - 61 p.

The qualification work is devoted to the study of the relationship between empathy and mental states in students who did not leave the front-line territories and students who are internally displaced persons. In students who did not leave the front-line territories, factor analysis allowed us to identify three factors: emotional stability combined with pronounced empathy; neurotic emotional mobility; as well as internal cognitive-emotional inflexibility, which manifests itself in rigidity, asthenia, and reduced self-esteem. In students who left the front-line territories, three factors were also identified: emotional vulnerability, accompanied by a weakening of empathic manifestations; contradictions between the desire for control and aggressive reactions; and adaptive activity, based mainly on reflective ways of processing experiences. At the same time, the recorded differences indicate that students who are internally displaced persons are more prone to anti-empathy, personal anxiety and activity, while students who did not leave the frontline territories are characterized by higher rates of reactive anxiety, frustration, aggressiveness and impulsivity.

Keywords: empathy, mental states, students, anxiety, aggressiveness, frustration, impulsivity